

safejournalists.net

HRVATSKA Indikatori razine medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021.

HRVATSKA
Indikatori razine
medijskih sloboda
i sigurnosti
novinara 2021.

Autorica
Monika Kutri

Naslov u originalu

Hrvatska – Indikatori razine medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021.

Nakladnik

Hrvatsko novinarsko društvo
Zagreb, 2022.

Autorica

Monika Kutri

Recenzentica

Đurđica Klancir

Lektura

Josipa Šiklič

Naslovna fotografija

Andrija Vukelić

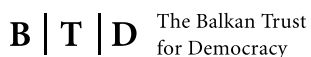
Dizajn

comma.rs

Naklada

50

Ova je publikacija nastala uz financijsku potporu Europske unije i projekta Balkan Trust for Democracy, kreiranog uz podršku German Marshall Fonda iz Sjedinjenih Američkih Država i norveškog ministarstva vanjskih poslova. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost autora i ne odražava nužno stavove Europske unije i norveškog ministarstva vanjskih poslova, projekta Balkan Trust for Democracy, German Marshall Fonda iz SAD-a ili njegovih partnera.

A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

UVOD	7	B4 Urednička neovisnost u neprofitnom sektoru	20
A Pravna zaštita	9	B5 Sloboda novinara u procesu proizvodnje vijesti	20
A1 Zakonska jamstva za medijske i novinarske slobode i njihova primjena u praksi	9	B6 Ekonomski položaj novinarki	21
A2 Utjecaj zakona o kleveti na novinare	13	C Sigurnost novinara	23
A3 Zakonska zaštita političkog pluralizma u medijima	14	C1 Statistika sigurnosti i nekažnjavanja	23
A4 Sloboda rada i novinarske udruge	14	C2 Ponašanje državnih institucija i političkih aktera u vezi sa zaštitom novinara	27
A5 Pravna zaštita novinarskog izvora	15	C3 Ponašanje pravosudnog sustava u vezi s prijetnjama i nasiljem nad novinarima	28
A6 Zaštita prava na pristup informacijama	16	Zaključci i preporuke	31
B Položaj novinara u redakcijama	17		
B1 Ekonomska ograničenja slobode novinara	17		
B2 Urednička neovisnost u privatnim medijima	18		
B3 Urednička neovisnost na javnoj radioteleviziji	19		

Pregled projekta i opseg istraživanja

Novinarske udruge iz zemalja zapadnog Balkana, uz potporu Europske komisije¹, uspostavile su zajedničku platformu [Safejournalists.net](https://www.safejournalists.net) za praćenje promjena u zakonodavstvu i praksi svojih zemalja te za uključivanje u različite aktivnosti propagiranja, usmjerene na unaprjeđenje političkog, zakonodavnog i institucionalnog okruženja u kojem rade novinari i mediji. Članovi platforme od 2020. godine prate situaciju u sedam zemalja (Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Sjeverna Makedonija, Crna Gora, Kosovo² i Srbija). Svake godine provodi se procjena stanja na temelju standardiziranih metoda prikupljanja i analize podataka³, dok je kod istraživanja aktivnosti propagiranja fokus na promjenama, kako u tradicionalnom tako i u online-medijskom okruženju na zapadnom Balkanu.

-
- 1 Europska komisija je u prosincu 2019. godine odobrila trogodišnji projekt [Safejournalists.net](https://www.safejournalists.net), s čiji je cilj osnaživanje nacionalnih novinarskih udruga u zemljama zapadnog Balkana kako bi postale učinkoviti i odgovorni neovisni akteri u zagovaranju primjene standarda EU-a u području medijskih sloboda, s dugoročnim ciljem unaprjeđenja prava građana na informirani izbor. Ova aktivnost predstavlja nadogradnju prethodnog projekta (Regionalna platforma Zapadnog Balkana za zagovaranje slobode medija i sigurnosti novinara), na temelju znanja i iskustava prikupljenih u razdoblju 2016. – 2018. Projekt je financiran u okviru Programa podrške civilnom društvu i medijima 2020. – 2022., Potpora regionalnim tematskim mrežama organizacija civilnog društva.*
 - 2 Ovo ime ne dovodi u pitanje status i u skladu je s Rezolucijom 1244 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda i mišljenjem Tribunala o Deklaraciji i neovisnosti Kosova.*
 - 3 Prvo izdanje istraživačke metodologije za ovaj projekt propagiranja razvijeno je 2016. godine te se uređivalo i prilagođavalo tijekom godina kako bi odražavalo situaciju u zemljama zapadnog Balkana. Istraživanje propagiranja osmislili su i koordinirali Snežana Trpevska i Igor Micevski, znanstveni suradnici Istraživačkog instituta za društveni razvoj RESIS iz Sjeverne Makedonije (www.resis.mk).*

Metodološka napomena

Metodologija istraživanja sastoji se od tri skupine pokazatelja razvijenih na temelju sustavne analize različitih smjernica koje su izradile relevantne međunarodne organizacije. Tijekom prethodnih godina izvorno razvijeni kvalitativni pokazatelji poboljšani su kako bi se pozabavili posebnim sociopolitičkim kontekstom u regiji zapadnog Balkana te odražavali specifične potrebe i interese novinara u navedenih sedam zemalja.

Za prikupljanje i analizu podataka primenjen je niz različitih istraživačkih metoda kako bi se odgovorilo na indikativna pitanja u vezi sa svakim konkretnim indikatorom:

- Primijenjen je niz različitih istraživačkih metoda za prikupljanje i analizu podataka kako bi se odgovorilo na indikativna pitanja vezana uz svaki pojedini pokazatelj
- Pregled studija, analiza, istraživačkih izvješća, dokumenata o politici, strategija i drugih dokumenata
- Kvalitativna analiza pravnih dokumenata
- Pronalaženje i analiza informacija objavljenih na web-stranicama javnih ustanova i drugih organizacija i tijela
- Pronalaženje i analiziranje priopćenja za javnost, najava i drugih informacija koje su sastavile profesionalne organizacije
- Sekundarni podaci koje prikupljaju novinarske udruge
- Detaljni intervjui sa stručnjacima, novinarima, kreatorima politika...
- Fokus grupe s novinarima
- Ankete s novinarima (u nekim zemljama).

Na nacionalnoj razini istraživanje propagiranja provode nacionalni istraživači, koji obavljaju prikupljanje podataka i sastavljaju narativna izvješća, koja zatim pregledavaju lokalni medijski stručnjaci i glavni istraživač. U Hrvatskoj je Hrvatsko novinarsko društvo imenovalo Moniku Kutri za nacionalnu istraživačicu i Đurđicu Klancir za medijsku stručnjakinju za recenziju izvješća.

Tabela 1: Indikatori nivoa medijskih sloboda i bezbednosti novinara

A. Pravna zaštita	B. Položaj novinara u redakcijama	C. Sigurnost novinara
A.1 Zakonska jamstva za medijske i novinarske slobode i njihova primjena u praksi	B.1 Ekonomska ograničenja novinarskih sloboda	C.1 Statistika napada na novinare i nekažnjavanja
A.2 Utjecaj zakona o kleveti na novinare	B.2 Urednička neovisnost u privatnim medijima	C.2 Ponašanje državnih institucija i političkih aktera u vezi sa zaštitom novinara
A.3 Zakonska zaštita političkog pluralizma u medijima	B.3 Urednička neovisnost u javnim medijskim servisima	C.3 Ponašanje kaznenog i građanskog pravosuđa u vezi s prijetnjama i nasiljem nad novinarima
A.4 Sloboda rada i novinarske udruge	B.4 Urednička neovisnost u neprofitnim medijima	
A.5 Pravna zaštita novinarskog izvora	B.5 Sloboda novinara u procesu proizvodnje vijesti	
A.6 Zaštita prava na pristup informacijama	B.6 Ekonomska pozicija žena u novinarstvu	

Republika Hrvatska uređena je kao suverena parlamentarna demokracija ustrojena načelom diobe vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu vlast. Prema Ustavu, najvišem pravnom aktu, Hrvatska je jedinstvena i nedjeljiva demokratska i socijalna država u kojoj vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu kao zajednici slobodnih i ravnopravnih državljana⁴. Hrvatska je nacionalna država hrvatskoga naroda i pripadnika nacionalnih manjina. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine⁵, stanovništvo Hrvatske čini 7,62 % pripadnika nacionalnih manjina, od kojih su najbrojniji Srbi, Bošnjaci i Talijani⁶.

U hrvatskom društvu i dalje vlada atmosfera u kojoj se novinare proziva kao „krivce“. Najviši državni dužnosnici optužuju i prozivaju novinare u svojim javnim nastupima i po tom pitanju nije bilo znatnih promjena u odnosu na lani. Još 2016. godine tadašnji ministar kulture Zlatko Hasanbegović na odlasku značajno je oslabio medijski sektor, ukinuvši program sufinanciranja neprofitnih medija, što je ostavilo velik broj novinara bez posla, neprofitni mediji dovedeni su na rub egzistencije, a posljedice toga se osjete i danas. Hasanbegovićeva nasljednica, ministrica kulture i medija Nina Obuljen Koržinek, najavila je donošenje medijske strategije i izmjene Zakona o medijima, no promjene i sređivanje zakonske regulative u medijskom segmentu izuzetno sporo napreduju. U prosincu 2021. godine održan je prvi sastanak Radne skupine za izmjene Zakona o medijima u koju su uključeni Hrvatsko novinarsko društvo i Sindikat novinara Hrvatske, ali

4 Ustav Republike Hrvatske https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_05_41_705.html pristupljeno: 3. 3. 2022.

5 Iako je tijekom 2021. proveden novi popis stanovništva, do zaključenja ovog izvještaja rezultati o nacionalnim manjinama još nisu bili objavljeni.

6 Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/352>; pristupljeno: 3. 3. 2022.

nakon tog inicijalnog sastanka nije održan nijedan radni sastanak skupine.

Hrvatska je u 2021. i dalje pod određenim restrikcijama zbog pandemije koronavirusa koja je cijeli svijet pogodila početkom 2020. Gospodarstvo je i dalje u krizi, no vide se određeni pomaci i poboljšanja u odnosu na 2020. Pandemija je negativno utjecala na ukupno poslovanje 78 posto elektroničkih medija u Hrvatskoj, a najviše na televiziju i radio⁷.

U Hrvatskoj je registriran veliki broj medija. Vijeće za elektroničke medije pri Agenciji za elektroničke medije vodi Upisnik pružatelja medijskih usluga, elektroničkih publikacija i neprofitnih proizvođača audiovizualnog i radijskog programa, dok su tiskovine registrirane kod Hrvatske gospodarske komore (HGK).

U Hrvatskoj je na dan 31. 12. 2021. bila aktivno 31 medijska usluga televizije, 153 medijske usluge radija, 438 medijskih usluga elektroničkih publikacija, 177 medijskih usluga putem satelita i interneta i 18 medijskih usluga na zahtjev⁸. U Hrvatskoj postoje dva javna medijska servisa: Hrvatska radiotelevizija (HRT) i Hrvatska izvještajna novinska agencija (Hina). Ne postoje službeni podaci o ukupnom broju novinara u Hrvatskoj, dok o broju zaposlenih novinara u pojedinim⁹ medijima postoje podaci koje vodi Hrvatska gospodarska komora. Najveće organizacije čiji su članovi novinari i koje se bore za prava novinara jesu Hrvatsko novinarsko društvo (HND) i Sindikat novinara Hrvatske (SNH).

7 <https://www.aem.hr/vijesti/pandemija-uzrokovana-virusom-covid-19-negativno-utjecala-na-78-elektronicnih-medija-u-hrvatskoj/> pristupljeno: 25. 3. 2022.

8 Za potrebe izrade ovog izvještaja, podatak dobiven od Agencije za elektroničke medije.

9 U tablici koju je HGK dostavio HND-u za potrebe ovog izvještaja postoje podaci o broju stalno zaposlenih novinara u elektroničkim medijima, kao i o ukupnom broju novinara u elektroničkim medijima. Točnost unesenih podataka upitna je jer je kod pojedinih medija broj stalno zaposlenih novinara veći od ukupnog broja zaposlenih novinara. U istom dokumentu kod tiskovina postoji kolona „ukupan broj novinara – vanjskih sur. u 2018“, ali od 816 tiskovina podatak je unesen samo za 141 tiskovinu.

A1 Zakonska jamstva za medijske i novinarske slobode i njihova primjena u praksi

Je li zajamčeno pravo na slobodu izražavanja i informiranja? Obuhvaća li i pristup internetu? Provođe li se zakonska jamstva u praksi?

Ustav Republike Hrvatske jamči slobodu mišljenja i izražavanja misli, pravo na pristup informacijama, pravo na ispravak te zabranu cenzure¹⁰. „Sloboda izražavanja misli obuhvaća osobito slobodu tiska i drugih sredstava priopćavanja, slobodu govora i javnog nastupa i slobodno osnivanje svih ustanova javnog priopćavanja.“¹¹ Pretpostavke za ostvarivanje načela slobode pojedinih vrsta medija, prava novinara i svih ostalih sudionika u javnom informiranju uređuju se posebno Zakonom o medijima¹², Zakonom o elektroničkim medijima¹³, Zakonom o Hrvatskoj radioteleviziji¹⁴, Zakonom o Hrvatskoj izvještajnoj novinskoj agenciji¹⁵ i jednim dijelom Zakonom o autorskom pravu i srod-

¹⁰ Članak 38. Ustava RH

¹¹ Ustav RH https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html; pristupljeno 28. 11. 2021.

¹² Narodne novine 59/04, 84/11, 81/13 <https://www.zakon.hr/z/38/Zakon-o-medijima>; pristupljeno: 28. 11. 2021.

¹³ <https://www.zakon.hr/z/196/Zakon-o-elektroni%C4%8Dkim-medijima>; pristupljeno: 28. 11. 2021.

¹⁴ Narodne novine 137/10, 76/12, 78/16, 46/17, 73/17, 94/18 <https://www.zakon.hr/z/392/Zakon-o-Hrvatskoj-radioteleviziji>; pristupljeno 28. 11. 2021.

¹⁵ Narodne novine 96/01 <https://www.zakon.hr/z/1263/Zakon-o-Hrvatskoj-izvje%C5%A1tajnoj-novinskoj-agenciji>; pristupljeno: 28. 11. 2021.

nim pravima¹⁶. Pravo na pristup informacijama koje posjeduju tijela javne vlasti jamči se Zakonom o pravu na pristup informacijama¹⁷, a novinarima posebno i Zakonom o medijima¹⁸. Sva ova jamstva primjenjuju se u praksi, ali ne najučinkovitije. Pojedina tijela javne uprave i institucije odbijaju dati informacije pa se do njih može doći samo putem mehanizama žalbe ili povjerenika za zaštitu informacija¹⁹. Pravni lijekovi protiv kršenja nisu uvijek učinkoviti jer građanske parnice traju veoma dugo²⁰.

Je li medijsko zakonodavstvo razvijeno u transparentnom i inkluzivnom procesu u dogovoru s relevantnim profesionalnim udruženjima?

Tijekom 2021. doneseni su novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima i novi Zakon o elektroničkim medijima (ZEM). Hrvatsko novinarsko društvo istupilo je potkraj 2019. godine iz Radne skupine Ministarstva kulture za izradu novog ZEM-a²¹ jer Ministarstvo kulture u Nacrt prijedloga ZEM-a nije uvrstilo nijedan HND-ov prijedlog²². Neke od novina u novim ZEM-u su: promijenjen način izračuna programske osnove; odgovorni za komentare ispod medijskih objava na portalima bit će stvarni autori tih komentara; proširen je broj korisnika Fonda za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija, međutim financije za taj Fond nisu povećane; zabranjeno je poticanje na mržnju i nasilje (na temelju političkog ili drugog mišljenja, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovine, rođenja, invalidnosti, dobi, seksualne orijentacije ili državljanstva i sadržaji koji pozivaju na terorizam)²³. Deklarativno je zakonodavstvo razvijeno u transparentnom i inkluzivnom procesu no čini se da odluke o konačnim rješenjima u regulativi ipak donose vladajuće strukture.²⁴ Medijska politika ne postoji u Hrvatskoj: iako je postojalo nekoliko pokušaja za

donošenjem takve politike, nijedan od tih pokušaja nije uspio, a najdalje se s tim došlo 2015. godine, od kada postoji i Nacrt prijedloga medijske politike²⁵, koja nikad nije usvojena. U prosincu 2021. godine Ministarstvo kulture i medija oformilo je Radnu skupinu za izmjene Zakona o medijima u koju su s po jednim članom uključeni Hrvatsko novinarsko društvo i Sindikat novinara Hrvatske, no unatoč konkretnim prijedlozima iz ovih udruga, Radna skupina više nije održala nijedan sastanak. Na snazi je Zakon o medijima iz 2012. godine, koji je u mnogim točkama zastario, a mnoge njegove odrednice, koje su kvalitetno postavljene, ne primjenjuju se u praksi zbog činjenice da zakonodavac nije predvidio sankcije.

Je li bilo pokušaja državnih vlasti da nametnu licenciranje ili druge stroge zahtjeve za uspostavu tiskanih i internetskih medija? Nadilaze li ti zahtjevi puku registraciju poduzeća i poreza?

U Hrvatskoj ne postoje dozvole ni licence za pokretanje elektroničkih medija i u posljednjih godinu dana nije bilo pokušaja da se takva vrsta legitimacije medija uvede. Iako objedinjeni registar medija u Hrvatskoj ne postoji, postoji registracija elektroničkih medija pri Agenciji za elektroničke medije²⁶. Ista je stvar kada je riječ o tiskanim medijima. Pri Hrvatskoj gospodarskoj komori²⁷ registrirano²⁸ je više od 800 različitih vrsta tiskovina, iz čega bi se moglo zaključiti da je sloboda u području nakladništva na visokoj razini.

Jesu li državne vlasti pokušavale ograničiti pravo na pristup internetu ili blokirati ili filtrirati internetski sadržaj?

Prema dostupnim podacima, u 2021. godini nije bilo pokušaja ograničavanja prava na pristup internetu ni blokiranja ili filtriranja sadržaja²⁹. Ustav i zakoni Republike Hrvatske ne spominju izrijekom pravo na pristup internetu, ali je Hrvatska potpisnica Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, koja jamči to pravo te se na taj način i može osigurati.

16 Narodne novine 111/21 <https://www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima>

17 Narodne novine 25/13, 85/15 <https://www.zakon.hr/z/126/Zakon-o-pravu-na-pristup-informacijama>; pristupljeno: 28. 11. 2021.

18 Članak 6. Zakona o medijima: Narodne novine 59/04, 84/11, 81/13 <https://www.zakon.hr/z/38/Zakon-o-medijima>; pristupljeno: 28. 11. 2021.

19 https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/67796/croatia_results_mpm_2020_cmpf.pdf; pristupljeno: 28. 11. 2021.

20 Ibid.

21 <https://www.hnd.hr/hnd-istupili-smo-iz-radne-skupine-za-izradu-zem-a-jer-ministarstvo-kulture-nije-uvozilo-nijedan-nas-prijedlog/>; pristupljeno: 29. 12. 2021.

22 <https://hnd.hr/hnd-komentari-na-pojedine-clanke-prijedloga-zakona-o-elektronicnim-medijima>; pristupljeno: 29. 12. 2021.

23 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_10_11_1942.html; pristupljeno 12. 1. 2022.

24 Helena Popović, medijska stručnjakinja, ističe kako „to znači da su različiti akteri pozvani i uključeni da bi legitimirali odluke većine koja je formirana na način da uključuje one koji podržavaju odluke vlasti. Drugim riječima, odluke su donesene u okviru vladajućih, a nakon toga se fingira demokratska procedura, s vrlo izvjesnim ishodom“; intervju provela Monika Kutri u siječnju 2021.

25 http://www.hnd.hr/uploads/files/nacrt_prijedloga_medijske_politike_republike_hrvatske.pdf; pristupljeno: 29. 12. 2021.

26 Upisnik pružatelja medijskih usluga, elektroničkih publikacija i neprofitnih proizvođača audiovizualnog i radijskog programa vodi Vijeće za elektroničke medije: <https://www.oem.hr/en/upisnik/>; pristupljeno: 29. 12. 2021.

27 Upisnik o izdavanju i distribuciji tiska pri HGK - <https://www.hgk.hr/usluge/upisnik-o-izdavanju-i-distribuciji-tiska>; pristupljeno: 29. 12. 2021.

28 Hrvatska gospodarska komora vodi Upisnik o izdavanju i distribuciji tiska, sukladno Zakonu o medijima (NN br. 59/04; 84/11; 81/13)

29 Share monitoring: <https://hr.bird.tools/popsis/slucajeva-blokiranja-sadrzaja-na-internetu>; pristupljeno 31. 12. 2021.

Provodi li regulatorno tijelo svoje ovlasti na neovisan i nediskriminatoran način?
Primjenjuju li se propisi za izdavanje dozvola za emitiranje na pošten i neutralan način?

Jedino regulatorno³⁰ neovisno tijelo koje postoji u Hrvatskoj je Vijeće za elektroničke medije³¹, koje upravlja Agencijom za elektroničke medije i ima zadatak provoditi Zakon o elektroničkim medijima³². Koncesije se, prema Zakonu o elektroničkim medijima, dodjeljuju na javnim natječajima³³, a postupak je uređen Pravilnikom o sadržaju i postupku obavijesti o namjeri davanja koncesija za obavljanje djelatnosti pružanja medijskih usluga televizije i radija³⁴. Vijeće nadgleda rad koncesionara, odnosno nakladnika, i dužno je reagirati te izreći sankcije u slučaju kršenja Zakona o elektroničkim medijima. Vijeće je sastavljeno od sedam članova koje bira i razrješava Hrvatski sabor na prijedlog Vlade i članovi Vijeća mogu biti ponovo birani. Vijeće posluje transparentno, no „činjenica je da saborska većina ima važan utjecaj na imenovanje tijela Agencije koje donosi odluke može u praksi utjecati na političku neovisnost regulatornog tijela³⁵“. Media Daily je proveo anketu u kojoj je sudjelovalo 30 nakladnika radija, 18 nakladnika elektroničkih publikacija i 12 nakladnika televizija; 63,4 posto ispitanika smatra da VEM nije samostalan u svom radu³⁶. Tijekom 2021. godine posebno se razmatrao rad Vijeća za elektroničke medije u slučaju dodjele koncesije za frekvenciju na kojoj je dugi niz godina emitirao Radio 101. Frekvencija je dodijeljena tvrtki Top radio d.o.o. u vlasništvu poduzetnika Ivana Jurića Kačunića za kojeg su iznesene ozbiljne optužbe da je u nekoliko slučajeva uključen u prikrivanje stvarnih vlasnika medija.

Koriste li se zakonske odredbe o oglašavanju državnih institucija u medijima za politički utjecaj na njihovu uređivačku politiku? Je li raspodjela javnih sredstava transparentna, poštena i nediskriminirajuća? Objavljaju li državne institucije redovito podatke o iznosima dodijeljenim medijima?

Iako je oglašavanje uređeno zakonima, u Hrvatskoj nema jasnih i pravednih kriterija za distribuciju državnih oglasa medijima³⁷. Državne institucije uglavnom objavljuju podatke o iznosima dodijeljenim medijima, ali to je samo dio sredstava koje mediji dobivaju od države: mediji također dobivaju sredstva iz raznih javnih tvrtki ili tvrtki koje država kontrolira, a takvi podaci nisu transparentni³⁸. „Praćenje rada lokalne samouprave“ knjiži se kao komercijalni prihod od oglašavanja, a ne kao javna potpora te nije moguće utvrditi opseg takve prakse³⁹. Nekad se lokalni mediji pomažu „u naravi“, tako što im se na primjer pokrije račun za struju ili se ne naplati korištenje prostora u lokalnom centru za kulturu⁴⁰. Lokalni mediji, i to njih 124, tijekom 2021. godine dobili su 5,846.182,07 kuna iz državnog budžeta⁴¹. Tri nacionalne TV kuće dobile su ukupno 22,017.798,09 kuna, od čega je više od 18 milijuna kuna dobio sam HRT, dok su Nova TV i RTL Hrvatska dobili približno slične iznose manje od 2 milijuna kuna⁴². Riječ je o samo nekim od podataka koje je objavio Media Daily provevši istraživanje o financijama koje se iz raznih izvora slijevaju u proračune medijskih kuća. Prema rezultatima pilot-istraživanja koje je proveo Gong⁴³, čini se da se pojedinim medijima znatno više pogoduje u odnosu na druge medije kada je riječ o državnom oglašavanju.

Postoje li neke vrste medijskih subvencija ili sredstava za proizvodnju medijskih sadržaja od javnog interesa i kako se one provode u praksi?

Jedan od izvora financiranja medija je Fond za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija kojim upravlja Agencija za elektroničke medije. Zakonom o

30 *Određene regulacijske ovlasti u području medija imaju i Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja, Hrvatska gospodarska komora, Agencija za mrežne djelatnosti, Ministarstvo kulture i Ministarstvo financija, ali se nijedna od tih institucija ne bavi isključivo medijima.*

31 *Ovlasti Vijeća za elektroničke medije ne idu izvan polja elektroničkih medija pa tako Vijeće nije nadležno za članak objavljen u tiskanom izdanju novina, dok je za isti taj članak objavljen na portalu tih novina nadležno.*

32 *Vijeće za elektroničke medije <https://www.aem.hr/vijece/>; pristupljeno 25. 2. 2022.*

33 *<https://www.aem.hr/kategorija/koncesije/>; pristupljeno: 25. 2. 2022.*

34 *Narodne novine 131/13 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_10_131_2867.html; pristupljeno: 25. 2. 2022.*

35 *Izješće o vladavini prava za 2020. - Poglavlje za Hrvatsku <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020SC0310&from=EN>; pristupljeno: 12.1.2022.*

36 *<https://mediadaily.biz/2022/03/29/anketa-vecina-ispitanika-smatra-da-vem-ne-odlucuje-samostalno-i-neovisno-o-dodjeli-radijskih-i-tv-koncesija/>; pristupljeno: 30. 3. 2022.*

37 *https://cmpf.eui.eu/wp-content/uploads/2019/01/infographics_COMMIS_PROJECT_distribution-state-advertising.pdf pristupljeno: 31. 3. 2022.*

38 *<https://gong.hr/2021/12/29/drzavno-oglasavanje-milijuni-iz-proracuna-i-drzavnih-tvrtki-slijevaju-se-u-birane-medije/>*

39 *<https://www.hnd.hr/ne-transparentno-financiranje-i-ne-ovisno-novinarstvo> pristupljeno: 1. 4. 2022.*

40 *Ibid.*

41 *<https://mediadaily.biz/2022/02/21/mediji-i-drzava-2021-zbirne-liste-prihoda-svih-lokalnih-medija-iz-drzavnog-proracuna-26/> pristupljeno 30. 3. 2022.*

42 *<https://mediadaily.biz/2022/02/22/mediji-i-drzava-2021-nacionalnim-televizijama-22-milijuna-kuna-27/> pristupljeno 30. 3. 2022.*

43 *<https://gong.hr/2021/12/29/drzavno-oglasavanje-milijuni-iz-proracuna-i-drzavnih-tvrtki-slijevaju-se-u-birane-medije/> pristupljeno: 1. 4. 2022.*

Hrvatskoj radioteleviziji osiguravaju se financijska sredstva tog Fonda, a svake se godine u njega izdvaja tri posto prihoda od radiotelevizijske pristojbe. Sredstva se dodjeljuju putem godišnjega javnog natječaja za koji pojedini nakladnici smatraju da nije u potpunosti pravičan i pravedan⁴⁴. Tiskani mediji koji imaju statut medija i izlaze dnevno imaju korist od smanjenog PDV-a na samo pet posto⁴⁵.

Box A1.1

Kada je riječ o financiranju lokalnih medija, Grad Pula prvi je u Hrvatskoj odlučio krenuti u promjenu sustava sufinanciranja lokalnih medija. Prije izbora, kroz kampanju Hrvatskog novinarskog društva (HND) i Sindikata novinara Hrvatske (SNH) „Lokalni mediji građanima, a ne šerifima“, šira javnost upoznata je s problemima s kojima se suočavaju novinari u lokalnim medijima, koji su uglavnom ovisni o financiranju iz jedinica lokalne samouprave, često u netransparentnim „oglašivačkim“ transakcijama, što uglavnom rezultira žrtvovanjem neovisnosti medija. Glavna ideja je dodjeljivati sredstva za financiranje medija kroz sustav transparentnog natječaja koji će provoditi Povjerenstvo za dodjelu bespovratnih sredstava lokalnim medijima s područja Grada Pule. Ovakav vid financiranja započeo je, međutim, s problemima i novim polemikama u struci i javnosti. Unatoč tome, HND je nastavio promovirati ideju i model transparentnog financiranja i u ostalim gradovima diljem Hrvatske.

Koji su mehanizmi za financiranje medija na jezicima nacionalnih manjina?

Mediji nacionalnih manjina financiraju se putem natječaja Savjeta za nacionalne manjine. Kako bi ostvarili pravo na informiranje putem televizije, radija i tiska na jeziku nacionalne manjine, vijeća nacionalnih manjina, udruge, kao i sami pripadnici nacionalnih manjina mogu obavljati djelatnost javnog priopćavanja⁴⁶ u skladu sa zakonom⁴⁷. Svake godine postoje sredstva u državnom, regionalnim i lokalnim proračunima, osigurana za sufinanciranje programa radijskih i televizijskih postaja u njihovo

vu vlasništvu namijenjenih nacionalnim manjinama, prema kriterijima koje na prijedlog Savjeta za nacionalne manjine donese Vlada ili nadležna tijela jedinica lokalne i regionalne samouprave na prijedlog vijeća nacionalnih manjina. Savjet za nacionalne manjine je Odlukom o rasporedu sredstava koja se u državnom proračunu Republike Hrvatske osiguravaju za potrebe nacionalnih manjina u 2021. godini financirao 63 programa informiranja⁴⁸. Agencija za elektroničke medije putem Fonda za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija svake godine u okviru javnog natječaja pružateljima medijskih usluga dodjeljuje sredstva u kategoriji Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj. Tijekom 2021. godine nakladnicima televizije i radija, neprofitnim pružateljima elektroničkih publikacija te neprofitnim proizvođačima audiovizualnog programa za kategoriju programa Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj ukupno je na natječajima dodijeljeno 1,687.231,03 kune. Ukupno je financirano pet televizijskih emisija (759.169,55 kuna), 28 radijskih emisija (720.078,30 kuna), četiri sadržaja elektroničkih publikacija (182.983,18 kuna) i jedan sadržaj neprofitnog proizvođača audiovizualnog programa (25.000,00 kuna). Člankom 18. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina (Ugovorom između Hrvatske radiotelevizije i Vlade Republike Hrvatske za razdoblje od 1. siječnja 2018. do 31. prosinca 2022.) pripadnicima nacionalnih manjina zajamčena je zastupljenost u programu Hrvatske radiotelevizije. Savjet za nacionalne manjine u svom izvješću za 2021. godinu utvrdio je nedovoljnu „zastupljenost proizvedenog i emitirano programa namijenjenog pripadnicima nacionalnih manjina u cjelokupnom programu Hrvatske radiotelevizije“.

Je li autonomija i neovisnost javnog radijskog i televizijskog servisa zajamčena i učinkovito zaštićena? Osigurava li okvir financiranja njegovu neovisnost i stabilnost? Je li njegovo nadzorno tijelo predstavnik društva u cjelini?

Zakonom o Hrvatskoj radioteleviziji formalno je zajamčena neovisnost Hrvatske radiotelevizije (HRT)⁴⁹, ali se čini da ta neovisnost u praksi nije zaštićena. Upravu HRT-a bira vladajuća većina u Hrvatskom saboru, što se do sada pokazalo kao praksa političkih imenovanja i pokušaja utjecaja na program javnog servisa⁵⁰. HRT se financira putem radiotelevizijske pristojbe, koju plaćaju svi građani, a koja na godišnjoj razini iznosi oko 1,2 milijarde kuna⁵¹. Moglo bi se reći da izvor financira-

44 U anketi koju je proveo Media Daily, a na koju je odgovorilo 60 nakladnika, na pitanje je li VEM pravičan i pravedno ocjenjuje prijave na ovaj Fond, 36,7 posto ispitanika smatra da ne, dok 16,7 posto smatra da ih VEM ponekad „zakine“ u svojoj procjeni. <https://mediadaily.biz/2022/03/29/anketa-vecina-ispitanika-smatra-da-vem-ne-odlucuje-samostalno-i-neovisno-o-dodjeli-radijskih-i-tv-koncesija/>; pristupljeno: 30. 3. 2022.

45 <https://mediadaily.biz/2020/04/27/mediji-drzava-utjecaj-novca-izvijestavanje-medijae-izvijestavanje-medija/>; pristupljeno 30. 3. 2022.

46 Izdavati novine, proizvoditi i emitirati radijski i televizijski program i obavljati djelatnost novinskih agencija.

47 <https://ljudskoprava.gov.hr/pristup-pripadnicima-nacionalnih-manjina-sredstvima-javnog-priopccavanja-i-pravo-obavljanja-djelatnosti-javnog-priopccavanja-primanje-i-sirenje-informacija-na-jeziku-i-pismu-kajim-se-sluzbe/626>; pristupljeno: 30. 3. 2022.

48 Na upit informacija dobivena od Savjeta za nacionalne manjine.

49 <https://www.zakon.hr/z/392/Zakon-o-Hrvatskoj-radioteleviziji>; pristupljeno 30. 3. 2022.

50 Reporteri bez granica su u svom izvješću za 2021. godinu ponovno napisali da se „Vlada nije prestala miješati u poslove HRT-a“ <https://rsf.org/en/croatia>; pristupljeno 30. 3. 2022.

51 <https://www.index.hr/vijesti/clanak/uhicjenja-potrtila-prvo-nam-otmu-novac-pa-njime-financiraju-hdzov-kriminal/2186544.aspx>; pristupljeno: 30. 3. 2022.

nja omogućava financijsku neovisnost i stabilnost rada javnog medijskog servisa. HRT ima dva nadzorna tijela: Nadzorni odbor i Programsko vijeće HRT-a. Nadzorni odbor ima pet članova od kojih četiri imenuje Hrvatski sabor, dok je jedan predstavnik zaposlenika HRT-a i to tijelo nadzire poslovanje HRT-a i usklađenost rada sa Zakonom o HRT-u⁵². Programsko vijeće HRT-a „zastupa i štiti interes javnosti provođenjem nadzora programa i unaprjeđenjem radijskog i audiovizualnog programa te drugih audio i audiovizualnih te multimedijskih usluga⁵³“. Ovo tijelo ima 11 članova od kojih devet bira Sabor na temelju javnog poziva, dok dvoje biraju zaposlenici HRT-a.

A2 Utjecaj zakona o kleveti na novinare

Jesu li zakonske odredbe o kleveti stroge i štite li državne dužnosnike? Koji su glavni nedostaci tih zakona?

Unatoč višegodišnjim apelima i zahtjevima HND-a da se kleveta izbaci iz kaznenog zakonodavstva, ona još postoji kao odredba Kaznenog zakona. Odredbe o kleveti i uvredi stroge su, javni dužnosnici ih često koriste, a nerijetko služe kao osveta za novinarsko izvještavanje⁵⁴. Osuda na temelju klevete ili uvrede „omogućava tužitelju da nakon završetka kaznenog postupka izravno od novinara potražuje i novčanu naknadu štete“⁵⁵. U Hrvatskoj je od početka 2020. godine kazneno djelo teškog sramoćenja dekriminalizirano, ali su u zakonu ostale odredbe klevete i uvrede. Pravnici smatraju kako je dekriminalizacija teškog sramoćenja dobar početak, no da bi svakako trebalo dekriminalizirati i druge dvije odredbe. Klevetu je u pravilu teško dokazati, ali postoji puno tužbi koje se odnose na uvredu.

Koliko su tužbi protiv novinara pokrenuli državni dužnosnici i političari u proteklih godinu dana?

HND-ova anketa⁵⁶ o broju tužbi protiv novinara i medija koja se odnosi na tužbe aktivne u 2021. godine ponovo pokazuje poražavajuće podatke. U tom je trenutku u Hrvatskoj bila aktivna najmanje 951 tužba protiv medija

i novinara od kojih tužitelji potražuju gotovo 77,4 milijuna kuna. Od ukupnog broja od 951 tužbe, 928 se odnosi na parnične postupke za naknadu štete zbog povrede časti i ugleda koji se vode protiv nakladnika, njihovih urednika i novinara zbog objavljenih tekstova i priloga. S druge strane, trenutno su aktivna 23 kaznena postupka. Tužitelji su, osim fizičkih osoba nepoznatih široj javnosti, najčešće osobe iz javnog i političkog života, među kojima i političari koji obnašaju vlast, zatim pravne osobe, ali i suci. U aktivnim sudskim sporovima visina tužbenih zahtjeva kreće se od nekoliko tisuća kuna do čak više od milijun kuna, dok najdulji sudski spor traje čak 32 godine. Službeni pak podaci Ministarstva pravosuđa i uprave govore kako je lani protiv novinara pokrenuto novih 380 parničnih predmeta za naknadu štete, a na dan 31. prosinca 2021. Godine ukupno 859 parnica još nije bilo riješeno. Ukupan broj aktivnih kaznenih predmeta u kojima su tuženici novinari na svim sudovima u Hrvatskoj na samom kraju 2021. godine bio je 110. Vrlo je zanimljiv pregled ishoda postupaka: tijekom 2019., 2020. i 2021. godine u kaznenim postupcima protiv novinara doneseno je ukupno 39 rješenja kojima je odbačena privatna tužba te 53 rješenje o obustavi postupka. Donesene su 2 odbijajuće presude te 20 oslobađajućih. U samo 11 slučajeva donesena je osuđujuća presuda protiv novinara, iz čega se, kao i lani, može zaključiti da je jako mali broj novinara osuđen za djelo za koje se teretio, te se tu vjerojatno radi o SLAPP tužbama.

U kojoj su mjeri sudske odluke protiv nekih novinara politički motivirane? Kakve su kazne izrečene?

Posljednjih se godina u Hrvatskoj tužbe protiv novinara često koriste kao „elegantan“ vid napada kako bi se novinare diskreditiralo, demotiviralo, zastrašilo, ali i financijski iscrpilo. Moglo bi se reći da su takve tužbe protiv novinara politički motivirane⁵⁷. Neujednačenost sudske prakse predstavlja veliki problem u novinarstvu, jer kada netko tuži medij u kojem novinar radi, novinari nikada nisu sigurni kakav je mogući ishod tog postupka.

Prepoznaju li sudovi uspostavljeni mehanizam samoregulacije (ako postoji)? Prihvaćaju li valjanost objavljenog odgovora, ispravka ili isprike?

Objavljeni odgovori, ispravci ili isprike često se uvažavaju na sudu, a odvjetnici nerijetko prilažu i odluke Novinarskog vijeća časti HND-a kao dokaz da pojedini

52 <https://www.zakon.hr/z/392/Zakon-o-Hrvatskoj-radioteleviziji>; pristupljeno: 30. 3. 2022.

53 Programsko vijeće HRT-a <https://o-nama.hrt.hr/organizacija/programsko-vijece-hrt-a-4333>; pristupljeno 30.3.2022.

54 <https://www.portalnovosti.com/krimi-media>; pristupljeno: 30.3.2022.

55 Ibid.

56 <https://www.hnd.hr/istrazivanje-hnd-a-broj-tuzbi-protiv-novinar-a-i-medija-u-porastu-aktivno-njih-najmanje-951> pristupljeno 14.2022.

57 U ad hoc-studiji „SLAPP u kontekstu Europske unije“ navodi se kako velik broj tužbi koje je HRT pokrenuo protiv novinara pobuđuje sumnju da je javni servis zarobila politička interesna skupina https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/ad-hoc-literature-review-analysis-key-elements-slapp_en.pdf; pristupljeno: 30.3.2022.

ni novinar jest ili nije prekršio Kodeks časti hrvatskih novinara. Sudovi nisu obavezni tijekom procesa uzimati u obzir odluke Novinarskog vijeća časti, no u praksi se i to događa premda je sudska praksa u Hrvatskoj neujednačena pa se ova tvrdnja ne može iznijeti za cjelokupno sudstvo.

Što novinari misle o zakonskim odredbama o kleveti? Djeluju li te odredbe obeshrabrujuće na njihov istraživački rad i kritičko pisanje?

Novinari različito gledaju na tužbe za klevetu i povredu ugleda. Neke novinare te tužbe obeshrabruju i veoma su im iscrpljujuće, dok se drugi lakše nose s njima⁵⁸. Novinarski pogled na tužbe ovisi i o tome u kom i kolikom mediju rade, ima li medij svoju pravnu službu koja staje u zaštitu novinara i slično.

A3 Zakonska zaštita političkog pluralizma u medijima

Je li politički pluralizam u medijima reguliran medijskim zakonodavstvom izvan izbornih procesa? Koje su obaveze javnih medijskih servisa, a koje komercijalnih elektroničkih medija u vezi s političkim pluralizmom izvan izbornih procesa?

Politički pluralizam u medijima izvan izbornih procesa nije izrijekom reguliran u općem medijskom zakonodavstvu. Javni medijski servis je prema Zakonu o HRT-u dužan poticati pluralizam političkih ideja te omogućiti javnosti da bude upoznata s tim idejama i nepristrano obrađivati politička pitanja⁵⁹. Komercijalni mediji nisu izrijekom prema Zakonu obavezani poticati politički pluralizam.

Je li regulatorno tijelo dužno nadzirati i štiti politički pluralizam izvan izbornih procesa? Imaju li političke stranke i kandidati pošten i jednak pristup medijima izvan izbornih procesa?

Regulatorno tijelo dužno je nadzirati provedbu Zakona o elektroničkim medijima. Izvan izborne promidžbe parlamentarne stranke uglavnom imaju pristup velikim medijskim kućama razmjerno njihovoj veličini i utjecaju. Stranke koje nisu zastupljene u parlamentu gotovo da

nemaju prostor u velikim medijima izvan izborne promidžbe.

Koje su zakonske obaveze medija tijekom predizbornih kampanja? Koje tijelo nadgleda elektroničke i tiskane medije?

Zakon o elektroničkim medijima propisuje da u vrijeme izborne promidžbe nakladnik televizije i/ili radija mora omogućiti svim političkim strankama promidžbu po jednakim uvjetima sukladno izbornim propisima i uputama nadležnog tijela koje nadzire ili provodi izbore. Pravila o postupanju elektroničkih medija s nacionalnom koncesijom u RH tijekom izborne promidžbe⁶⁰ propisuju da su nakladnici elektroničkih medija dužni osigurati odgovarajući prostor za predstavljanje političkog programa sudionika u izborima, dok je Hrvatska radiotelevizija dužna osigurati najmanje pet minuta za predstavljanje političkih programa za sve sudionike na izborima. Programsko vijeće HRT-a nadgleda sadržaj programa javnog medijskog servisa, i to je li u skladu sa zakonskim obavezama HRT-a, no ono ima samo savjetodavnu ulogu. Vijeće za elektroničke medije regulira i nadgleda primjenu zakonskih odredaba koje se odnose na elektroničke medije, dok je Novinarsko vijeće časti HND-a tijelo koje opominje i daje mišljenja pri kršenju Kodeksa časti hrvatskih novinara.

Imaju li političke stranke i kandidati pošten i jednak pristup medijima tijekom predizbornih kampanja?

Političke stranke i kandidati tijekom predizbornih kampanja imaju pristup medijima, koji im je zajamčen zakonom⁶¹. Često se, međutim, događa da su političari koji obnašaju pozicije visokih dužnosnika ili lokalnih dužnosnika prisutniji u medijskim programima te mnogi tu priliku koriste za samopromociju, koja im ujedno donosi i političke bodove.

A4 Sloboda rada i novinarske udruge

Moraju li novinari imati dozvolu države za rad? Je li bilo pokušaja države u proteklih godinu dana da uvede licenciranje novinara?

Da bi se bavili novinarstvom u Hrvatskoj novinarima nisu potrebne licence za rad niti je tijekom ove godine bi-

58 Fokus-grupa sa sedam novinara održana u prosincu 2021.

59 Zakon o HRT-u, članak 7. i 9.

60 (NN 111/21)

61 <https://www.osce.org/files/f/documents/8/4/471453.pdf>

lo pokušaja da se iste uvedu. I dalje je veliki problem definicija novinara, jer prema članku 2. Zakona o medijima, novinar je „fizička osoba (...) zaposlena kod nakladnika na temelju ugovora o radu ili obavlja novinarsku djelatnost kao samostalno zanimanje“. Pojavu novih oblika novinarstva (kao što su blogovi ili tzv. citizen journalism) nije pratila i korekcija definicije „novinara“ u zakonu, što u budućnosti može dovesti do pravne nesigurnosti. Novinarima je omogućeno izvještavanje o radu svih državnih tijela čiji je rad definiran kao javan.

Je li novinarima uskraćeno pravo izvještavanja o određenim događajima zbog toga što nemaju akreditaciju?

Izvještavanje iz Vlade i Sabora⁶², kao i nekih drugih javnih institucija, uvjetovano je akreditacijama ili prijavama, koje novinari moraju unaprijed zatražiti od institucije ili se prijaviti za praćenje pojedinih sjednica. Prema rezultatima ankete koju je HND proveo među svojim članstvom, 42,9 posto novinara izjavilo je da im je nekad bilo uskraćeno pravo izvještavanja o određenim događajima.

Jesu li novinari organizirani u profesionalne udruge i ako da, kako? Postoje li pritisci na njihovu organizaciju ili na pojedine članove?

Novinari su slobodni udruživati se u strukovne organizacije i sindikate. Hrvatsko novinarsko društvo je najveća strukovna udruga novinara. Osnovana je 1910. godine i okuplja oko 2000 članova, dok je 2015. godine osnovana udruga Hrvatski novinari i publicisti, čiji broj članova nigdje nije javno objavljen. HND, ali i njegovi članovi, često su meta napada i pritisaka.

Jesu li novinari organizirani u sindikate i ako da, kako? Postoje li pritisci na sindikalne čelnike i ostale članove? Mogu li novinari postati članovi sindikata?

Hrvatski su novinari također organizirani u Sindikat novinara Hrvatske, koji postoji od 1990. godine i okuplja oko 2200 članova. Novinari su slobodni udruživati se u sindikate i takav vid udruživanja zajamčen je zakonom i Ustavom, ali pojedini vlasnici medija ne gledaju blagonaklono na takvo udruživanje jer se ono doživljava kao pobuna ili prosvjed.

Postoji li vijeće za medije i kako je ono organizirano? Postoje li pritisci na predstavnike vijeća za medije?

HND i nakladnici svih glavnih hrvatskih medija osnovali su 2011. godine Hrvatsko vijeće za medije (HVM), samoregulatorno tijelo koje je trebalo pratiti i sankcionirati kršenja profesionalne novinarske etike. Suočeno s organizacijskim i financijskim problemima, rad Vijeća nikad nije u potpunosti zaživio, a nakon nekoliko godina postojanja, potpuno je ugašeno.

A5 Pravna zaštita novinarskog izvora

Kako je povjerljivost novinarskog izvora zajamčena zakonom? Pod kojim okolnostima pravo na zaštitu izvora može biti ograničeno?

Zaštita izvora informacije uređena je zakonom⁶³ i prema njoj novinar nije dužan odati informaciju o izvoru. Državno odvjetništvo ima pravo zahtijevati informaciju o izvoru ako je to nužno radi nacionalne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti i zaštite zdravlja; u tom slučaju sud može od novinara zatražiti da iznese podatke o izvoru, a to može učiniti i ako je odavanje izvora od većeg javnog interesa nego zaštita izvora⁶⁴.

Poštuju li vlasti povjerljivost novinarskog izvora? Je li bilo primjera da se od novinara zahtijeva da otkrije svoje izvore i je li to bilo opravdano, radi zaštite javnog interesa? Je li bilo sankcija protiv novinara koji su odbili otkriti identitet izvora?

Novinari rijetko imaju problem s tim da ih netko prisiljava da odaju izvor informacija. Novinari koji su sudjelovali u intervjuima i fokus grupama se nisu susretali s takvim problemima. U posljednjih godinu dana nije bilo sankcija protiv novinara koji su odbili otkriti identitet izvora.

⁶³ Članak 30. Zakona o medijima

⁶⁴ U tom je slučaju sud dužan osigurati da tajnost podataka o izvoru ostane u sudnici među nužnim brojem ljudi za to suđenje.

⁶² <https://www.sabor.hr/hr/press/akreditacije>; pristupljeno: 30.3.2022.

Osjećaju li se novinari slobodni tražiti pristup i održavati kontakte s izvorom informacija?

Sudionici fokus-grupa, ali i intervjuirani novinari općenito se osjećaju slobodni tražiti pristup i održavati kontakte s izvorima informacija⁶⁵.

A6 Zaštita prava na pristup informacijama

Koja su zakonska pravila o pristupu službenim dokumentima i informacijama relevantna za novinare?

Temeljem Zakona o pravu na pristup informacijama, novinarima je omogućen pristup dokumentima i informacijama relevantnim za njihov rad. Novinari se vrlo često pozivaju na prava koja taj zakon jamči jer im institucije odbijaju dati informacije⁶⁶ te se često i obraćaju povjereniku za informacije. Ovakav način pristupa informacijama vrlo je spor za novinarsku profesiju i za važnost br-zine objave informacija. Preferencijalni pristup novinara informacijama donekle je definiran Zakonom o medijima, no u Hrvatskoj ne postoji regulacijsko tijelo (povjerenik/ca) koje bi odmah reagiralo ako dođe do kršenja ove zakonske odredbe.

Služe li se novinari tim pravilima? Pridržavaju li se vlasti pravila bez odgađanja?

Transparentnost državnih vlasti i institucija i njihov odnos s medijima ovise o situaciji i osjetljivosti informacije koju novinari traže te novinari imaju različita iskustva u odnosu s državnim institucijama⁶⁷. Ako je u pitanju informacija koja ne može izazvati veće polemike u javnosti, institucije su uglavnom otvorene, dok je do informacija osjetljivim za ugled te institucije teže doći. Novinari nerijetko posežu za svim nužnim mehanizmima te nakon tjedana ili mjeseci procedura dobiju informacije, ali često te zakašnjele informacije više nisu relevantne za priču kojom se novinar bavio.

Jesu li državne vlasti općenito transparentne? Imaju li otvorene, nediskriminirajuće i poštene odnose s medijima ili imaju tendenciju raditi u tajnosti? Preferiraju li državne institucije medije koji su im politički skloni?

Vlast je načelno otvorena prema medijima: pojedine institucije zahtijevaju akreditacije, dok je kod nekih samo potrebna najava novinarske ekipe. Nekoliko novinara na fokus grupama složilo se s time da se stječe dojam kako se glasnogovornici institucija ponašaju kao da trebaju obraniti instituciju od novinara, a ne biti spona između novinara i institucije.

Jesu li sudovi transparentni? Je li pristup medija pravnim postupcima omogućen na nediskriminacijskoj osnovi i bez nepotrebnih ograničenja?

Transparentnost sudova nije jednaka na svim razinama sudskog ustroja, kao ni na razini cijele države. Načelno sudovi jesu otvoreni, no intervjuirani novinari imaju različita iskustva; s nekim sudovima imaju odličnu suradnju, dok im je s nekim vrlo teško surađivati i nikad im ne odgovaraju na upite⁶⁸.

Je li omogućen javni pristup zasjedanjima parlamenta? Postoje li ograničenja za novinare u praćenju rada Hrvatskog sabora?

Hrvatski sabor je otvoren za javnost i novinari imaju pravo izvještavati o radu parlamenta, ali za pristup Saboru moraju biti akreditirani. Sjednice Sabora prenose se uživo na Saborskoj televiziji, 4. programu Hrvatske televizije, saborskim mrežnim stanicama i na saborskom YouTube-kanalu. Tijekom korona-krize pooštrene su mjere za suzbijanje epidemije te je Sabor poslao molbu medijskim kućama da na sjednice šalju samo po jednog novinara ili da prate zasjedanja putem Saborske televizije.

Koliko su Vlada i ministarstva otvoreni za javnost?

Vlada i ministarstva načelno jesu otvoreni za javnost, ali se događa da u pojedinim situacijama Vlada preferira određene medije. Takav vid preferencije može prouzročiti narušavanje prava na izvještavanje o politici.

65 Fokus-grupe sa 14 novinara održane u prosincu 2021.

66 MPM 2020 - Country report: Croatia https://irmo.hr/wp-content/uploads/2020/07/MPM_2020_CroatiaReport.pdf; pristupljeno: 15.1.2022.

67 Fokus-grupe sa 14 novinara održane u prosincu 2021.

68 Ibid.

B1 Ekonomska ograničenja slobode novinara

Koliko je novinara potpisalo ugovore o radu? Imaju li odgovarajuću socijalnu sigurnost? Kolike su plaće novinara? Isplaćuju li se redovito?

Ekonomski položaj novinara i novinarki u Hrvatskoj se nije znatno promijenio u odnosu na lanjsko istraživanje. Kriza izazvana korona pandemijom dovela je novinare u nezavidan položaj pa je tako veliki broj njih ostao bez produženih honorarnih ugovora a neki su novinari dobivali i otkaze. Prema podacima kojima raspolaže Sindikat novinara Hrvatske, od njihovih 2200 članova, ugovor o stalnom radnom odnosu ima oko 1000 članova, dok su ostali članovi individualci, freelanceri, odnosno honorarni suradnici, a manji broj njih su umirovljenici⁶⁹. Kolektivni ugovor postoji u tri medija u Hrvatskoj, a u posljednjih 20 godina bilo je pokušaja pregovora o nacionalnom kolektivnom ugovoru (NKU), ali su prekinuti jer poslodavci nisu htjeli prihvatiti sljedeće prijedloge Sindikata: 40-satni radni tjedan, napredovanje novinara u statusu na temelju godina radnog iskustva u struci, osnovna plaća, elementi koji se uračunavaju u radno vrijeme novinara, kolektivni ugovori na razini medijskih kuća (kako bi se u financijski uspješnijim medijima i nakon potpisa NKU-a mogla postići veća prava od minimalnih iz NKU-a) i osnovna zaštita honorarnih suradnika.

⁶⁹ Ne postoji točan podatak o tome kakve ugovore imaju, kao ni koliko je od tih ostalih članova zaposleno na određeno vrijeme.

Novinari koji imaju potpisan ugovor o radu imaju prema zakonima⁷⁰ osiguranu bolju socijalnu sigurnost od onih koji rade kao honorarci. Plaće novinara smatraju se poslovnim tajnom i razlikuju se u odnosu na mnogo čimbenika. Sindikat novinara Hrvatske je na temelju izjava novinara izračunao okvirne prosjeke plaća novinara u tri kategorije:

	Novinari	Urednici
Veliki elektronički sustavi (nacionalne televizije)	900,00 – 1.000,00	1.500,00 – 2.000,00
Tisak (nacionalni tiskani mediji)	750,00 – 1.000,00	1.000,00 – 1.600,00
Lokalni mediji	500,00 – 700,00	700,00 – 900,00

Tablica 1: Raspon prosjeka neto plaća izraženih u eurima⁷¹

Kakvi su radni uvjeti novinara? koji su najveći problemi s kojima se susreću na radnom mjestu?

Zapošljavanje vanjskih suradnika i freelancera umjesto zapošljavanja na temelju ugovora o radu i dalje je atraktivno u Hrvatskoj, čime poslodavac ima mnogo manje obaveza prema novinarima. Lanjska kriza iskorištena je kao dobar temelj za otpuštanje novinara⁷², smanjenje njihovih plaća⁷³ te raskidanje ugovora s freelancerima⁷⁴. Samo je 15 posto freelance-novinaru u potpunosti zadržalo svoje angažmane⁷⁵ tijekom krize, pokazala je HND-ova anketa provedena u travnju 2020. godine. Veliki broj novinara i dalje radi od kuće jer je određen broj poslodavaca uvidio to kao dobar model.

Radni uvjeti novinara općenito ovise o medijskoj kući u kojoj rade, o veličini i vrsti medija te o pravnom okviru koji ih osigurava ovisno o tome jesu li zaposleni ili rade kao honorarni suradnici. Stav Sindikata novinara Hrvatske je „da je potrebno osigurati uvjete da i samozaposleni i freelanceri svoja radna prava i naknade mo-

gu zaštititi putem kolektivnog ugovora i sudjelovati u kolektivnom pregovaranju“⁷⁶.

B2 Urednička neovisnost u privatnim medijima

Jesu li privatni mediji donijeli dokumente prema kojima su redakcije odvojene od upravljačke i marketinške strukture nakladnika medija? Donose li privatni mediji druga pravila koja štite uređivačku neovisnost o vlasniku i upravljačkim tijelima nakladnika medija? Poštuju li se ta pravila?

Prema Zakonu o medijima, odnosi između nakladnika, glavnog urednika i novinara te njihova međusobna prava i obaveze utvrđuju se statutom medija. Statuti medija su obaveza svih medija prema zakonu, a također su i uvjet za one medije koji žele primati razne oblike državnih potpora, kao što su sredstva iz Fonda za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija⁷⁷. Svi elektronički mediji koji se nalaze u Upisniku elektroničkih medija pri Agenciji za elektroničke medije imaju statut, a svoje redakcijske statute također imaju i oni tiskani mediji koji žele smanjenje PDV-a na tisak. Zakonodavac je propustio propisati sankcije za neprovođenje odredaba statuta te to ostavlja prostora za kršenje mnogih pravila. Osim redakcijskih statuta, privatni mediji nisu obavezni donositi druga pravila koja štite uređivačku neovisnost o vlasniku i upravljačkim tijelima medija. Da problem utjecaja na uređivanje i novinarski rad u privatnim medijima postoji u hrvatskim medijima, upozorilo je i pilot-istraživanje GONG-a o pritiscima i novim oblicima cenzure unutar redakcija koje je provedeno i objavljeno 2021⁷⁸.

Imaju li redakcije privatnih medija interne etičke kodekse ili se pridržavaju općeg etičkog kodeksa?

Kada je riječ o etičkom kodeksu, u Hrvatskoj postoji Kodeks časti hrvatskih novinara, koji je donijelo Hrvatsko novinarsko društvo po uzoru na slične dokumente u Europi. Na 66. redovnoj Skupštini HND-a donesen je zaključak o tome da se osnuje komisija za iz-

70 Zakon o osnovnom zdravstvenom osiguranju, Zakon o mirovinskom osiguranju i Zakon o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti.
71 Podaci dobiveni od Sindikata novinara Hrvatske na upit radi potrebe lanjskog istraživanja, ali iz Sindikata su i za ovo istraživanje potvrdili da se iznosi nisu znatno promijenili. Podatke je Sindikat prikupio u razgovoru s kolegama; u Hrvatskoj ne postoji službena statistika o visini plaća novinara.
72 Novinari na brisanom prostoru <https://www.hnd.hr/novinari-i-novinarstvo-na-brisanom-prostoru>; pristupljeno: 29. 12. 2021.
73 Smanjivanje plaća i otkazi u Styriji <https://www.hnd.hr/otkaz-i-smanjivanje-placa-u-styriji>; pristupljeno: 29. 12. 2021.
74 Pismo Vladi RH u kojem HND i SNH traže hitne mjere za spas novinarstva <https://www.hnd.hr/hnd-i-snh-hitne-mjere-za-spas-novinarstva>; pristupljeno: 29. 12. 2021.
75 <https://www.hnd.hr/samo-15-posto-freelancera-u-medijima-zadržalo-poslove-od-pocetka-zdravstvene-krize>; pristupljeno 29. 12. 2021.

76 <https://www.snh.hr/pridruzujemo-se-borbi-za-zastitu-prava-freelancera/>; pristupljeno: 29. 12. 2021.
77 Članak 7. pravilnika o Fondu za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija https://www.aem.hr/repository_files/file/1306/; pristupljeno 29. 12. 2021.
78 <https://gong.hr/2021/12/15/ko-sve-pritisce-novinare-i-novinarke-od-politicara-do-oglasivaca/>; Pristupljeno: 8. 3. 2022.

mjene i dopune Kodeksa časti hrvatskih novinara kako bi se dokument osuvremenio⁷⁹. Novinarsko vijeće časti je jedino tijelo samoregulacije medijskog prostora u Hrvatskoj, koje djeluje u okviru HND-a od njegova osnutka 1910. godine te koje nadzire provedbu Kodeksa časti⁸⁰. Novinarsko vijeće časti odlučuje o prijavama koje bilo tko može uputiti ako primijeti kršenje Kodeksa. Iako odluke Vijeća časti nemaju težinu sudske presude, sudovi često uzimaju u obzir odluke koje je Vijeće donijelo smatrajući ih relevantnim izvorom podataka. Mediji u Hrvatskoj nisu obavezni imati etičke kodekse, a prema istraživanju iz 2019. godine,⁸¹ samo Hrvatska radiotelevizija⁸² i Večernji list⁸³ na vlastitim internetskim stranicama imaju javno objavljene interne etičke kodekse.

Koji su najčešći oblici pritisaka vlasnika medija i menadžera na redakcije ili pojedine novinare?

Urednik je glavna spona između novinara i vlasnika medija, a samim time i oglašivača, odnosno izvora financija, koji se mogu pretvarati u pritiske. Kada se novinare pita o pritiscima vlasnika ili menadžera na njih, oni koji smatraju da imaju dobre urednike, kažu da do njih uglavnom i ne stigne eventualna prijetnja jer ih urednik time ne opterećuje, nego na svoj način rješava problem. Drugi pak kažu da im sami urednici neizravno skreću pozornost na to koje teme nisu pogodne za obrađivati pa je jedna novinarka navela primjer da joj je urednik skrenuo pozornost na to da je određena pravna osoba platila pozamašnu sumu za oglašavanje, što je novinarki trebao biti znak da neko vrijeme ne piše o toj pravnoj osobi⁸⁴. U istraživanju o pritiscima na novinare i medije koje je proveo GONG, zabilježeni su različiti oblici pritiska vlasnika medija i menadžera na redakcije i novinare: menadžment prodaje oglasa u medijskoj kući radi pritisak na redakciju jer smatra kako će se obrađivanjem neke teme izgubiti neki oglašivači; „mijenjanje naslova kako bi se ublažila šteta po premijera i ministre, uklanjanje tekstova s portala koji nisu išli u prilog HDZ-ovom županu“; „sve češće se od novinara traži pisanje tekstova po narudžbama urednika i uz unaprijed dane teze, često netočne“; zabranjuje se dovodenje pojedinih gosti-

ju u televizijske emisije.⁸⁵ Ovo su samo neki od primjera pritisaka nadređenih u okviru medijskih kuća. Na pitanje: „Je li vam u protekle dvije godine zabranjeno baviti se određenom temom? Je li vama osobno, ili u širem redakcijskom krugu, nadređena osoba zatražila da se po jedinom tematikom ne smijete ili ne trebate baviti uopće, ili u određenom vremenskom razdoblju?“ u okviru GONG-ova istraživanja 10 novinara/ki je odgovorilo potvrdno, dok je njih 11 odgovorilo negativno.⁸⁶

B3 Urednička neovisnost na javnoj radioteleviziji

Ima li javna radiotelevizija usvojeni kodeks ponašanja novinara i uredničke neovisnosti? Pridržavaju li se novinari toga kodeksa? Imaju li tijela javne radiotelevizije postavljena unutarnja organizacijska pravila kako bi redakcije bile neovisne o upravljačkim tijelima javne radiotelevizije? Poštuju li se ta pravila?

Javni medijski servis ima usvojen Etički kodeks za novinare i kreativno osoblje Hrvatske radiotelevizije⁸⁷. Na HRT-u postoji i Etičko povjerenstvo, koje može davati mišljenje o kršenju Etičkog kodeksa. HRT ima interni Pravilnik o unutarnjem ustroju, ali se iz njega ne može najjasnije zaključiti razina odgovornosti nekih od obnašatelja funkcija. Na poziciju urednika najveći utjecaj ima glavni ravnatelj HRT-a. Iako bi statut mogao i trebao dopustiti novinarima da utječu na izbor urednika, statut javnog medijskog servisa ne obavezuje novinara da glasa o izboru urednika.

Box B3.1

Tijekom lipnja 2021., zbog sumnje u korupciju, u akciji USKOK-a uhićeno je više osoba među kojima je bio i Kazimir Bačić, glavni ravnatelj HRT-a⁸⁸. Bačićovo uhićenje nije imalo veze s poslovanjem HRT-a, ali je on kao glavni ravnatelj javnog medijskog servisa trgovao utjecajem. Ovaj događaj doveo je do smjene Bačića kao glavnog ravnatelja i izbora novoga. Nakon što je novi ravnatelj HRT-a Robert Šveb izabran u Hrvatskom saboru na tu funkciju, glasalo se o prijedlo-

79 <https://www.hnd.hr/zakljuci-66-godisnje-skupstine-hrvatskog-novinarskog-drustva> pristupljeno 3. 3. 2022.

80 Novinarsko vijeće časti <https://www.hnd.hr/novinarsko-vijece-casti/>; pristupljeno: 29. 12. 2021.

81 Istraživanje Kuće ljudskih prava https://www.kucaljudskihprava.hr/wp-content/uploads/2019/06/Izvjesje-CC%8Ctaj_POI_mediji_hr.pdf; pristupljeno: 17. 2. 2022.

82 Hrvatska radiotelevizija trenutno na svom webu nema objavljen ovaj dokument. Uvid izvršen 20.2.2022.

83 Etički kodeks Večernjeg lista http://media.vecernji-list.hr/pdf/Eticke_kodeks_Vecernjeg_lista.pdf; pristupljeno: 17. 2. 2022.

84 Intervju s novinarkom privatnog online-medija, u siječnju 2021. godine provela Monika Kutri.

85 GONG-ovo istraživanje koje je provela Đurđica Klancir „Tko sve i kako pritišće novinare i novinarke od političara do oglašivača“ <https://gong.hr/wp-content/uploads/2021/12/Tko-sve-i-kako-pritišce-novinare-i-novinarke-od-politicara-do-oglasivaca-2.pdf> pristupljeno 8. 3. 2022.

86 Ibid.

87 <https://obiteljica.hrt.hr/leksikon?s=eticke-kodeks> pristupljeno 20. 1. 2022.

88 <https://www.vecernji.hr/vijesti/zbog-sumnje-u-korupciju-uhiceno-vise-osoba-medu-njima-i-kazimir-bacic-glavni-ravnatelj-hrt-a-1504348> pristupljeno 20. 1. 2022.

gu Socijaldemokratske partije da nakon što preuzme dužnost, novi ravnatelj poduzme potrebne radnje kako bi se povukle tužbe protiv novinara koje su pokrenute za vrijeme mandata Kazimira Bačića⁸⁹. Saborska većina odbila je taj prijedlog⁹⁰.

Koji su najčešći oblici pritiska Vlade na redakcije ili pojedine novinare na javnoj radioteleviziji? Koji je najilustrativniji primjer pritiska Vlade na rad cijelih redakcija ili pojedinih novinara u protekloj godini?

Vlada se i dalje neprestano miješa u poslove HRT-a⁹¹ i kao i posljednjih godina ima velik utjecaj na javni medijski servis. Samim time što vladajuća stranka ima utjecaj na izbor upravitelja HRT-a, vjerojatno na ta mjesta odabire kompatibilne, a ne nužno i kompetentne ljude. „Velik broj tužbi koje je HRT pokrenuo protiv svojih zaposlenih novinara pobuđuje sumnju u to da je javni servis zarobila politička interesna skupina⁹².“ Iako je HRT povukao određeni broj tužbi protiv novinara i medija tijekom 2021., njihov se „obračun“ sudskim tužbama s predsjednikom HND-a Hrvojem Zovkom nastavlja.

B4 Urednička neovisnost u neprofitnom sektoru

Jesu li neprofitni mediji usvojili kodeks ponašanja novinara i uredničke neovisnosti? Pridržavaju li se novinari toga kodeksa?

Neprofitni mediji u Hrvatskoj najčešće imaju vrlo male redakcije u kojima „svi rade sve“. Ozbiljni neprofitni mediji imaju svoje redakcijske statute, ali ne i vlastite etičke kodekse pa se na njih odnosi samo Kodeks časti hrvatskih novinara.

Koji su najčešći oblici pritiska na neprofitne medije? Koji je najilustrativniji primjer pritiska na neprofitne medije?

I dalje je najčešći oblik pritiska na neprofitne medije uskrata njihova financiranja. U Hrvatskoj ne postoji kul-

tura dotacija građana radu medija te su oni ovisni o projektnom financiranju i sredstvima koja izdvajaju jedinice lokalne i regionalne samouprave, kao i država. Takvih sredstava u Hrvatskoj ima, no kako bi do njih došli, novinari se više moraju baviti projektnim menadžmentom nego samim novinarstvom, što svakako dovodi u pitanje funkcioniranje takvog medija⁹³. U novom Zakonu o elektroničkim medijima proširen je broj korisnika Fonda za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija, ali se nisu povećale i financije za taj Fond, što će vjerojatno još više negativno utjecati na financiranje neprofitnih medija. Drugi najčešći oblik pritiska na ovakve medije jesu SLAPP-tužbe⁹⁴, koje u Hrvatskoj ne jenjavaju te koje neprofitne medije dovode na rub egzistencije.

B5 Sloboda novinara u procesu proizvodnje vijesti

Koliko slobode imaju novinari u odabiru vijesti na kojima rade te u odlučivanju o tome koje aspekte priče treba naglasiti? Koliko često novinari sudjeluju u uredničkoj ili redakcijskoj koordinaciji (prisustvuju uredničkim kolegijima)?

Rezultati ankete koju je Hrvatsko novinarsko društvo provelo među svojim članovima⁹⁵, pokazuju da je 71 posto novinara odgovorilo kako uglavnom ili potpuno imaju slobodu u odabiru vijesti na kojima rade, dok samo 66 posto ispitanika ima slobodu u odluci koje aspekte priče treba naglasiti. Na pitanje koliko često sudjeluju u uredničkoj i redakcijskoj koordinaciji kao što je sudjelovanje na uredničkim kolegijima, 55 posto ispitanika odgovorilo je da sudjeluje često ili uvijek. Intervjuirani novinari kao i sudionici fokus-grupa rekli su da najčešće sudjeluju na takvim sastancima. Neprofitni mediji koji imaju male redakcije često nemaju ovakav vid koordinacije i uglavnom se „usput“ dogovaraju o zadacima.

89 <https://www.index.hr/vijesti/clanak/hdzova-vecina-odbila-prijedlog-da-hrt-odbaci-tuzbe-protiv-novinar-a/2312203.aspx> pristupljeno 22. 1. 2022.

90 Od 126 zastupnika njih 51 je bilo za, 2 suzdržana dok je njih 72 bilo protiv.

91 <https://rsf.org/en/croatia>; pristupljeno: 22. 2. 2022.

92 Ad-Hoc Request - SLAPP in the EU context https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/ad-hoc-literature-review-analysis-key-elements-slapp_en.pdf; pristupljeno: 22. 12. 2021.

93 Iako projektna sredstva mogu pridonijeti razvoju novinara i medija, nerijetko ta sredstva nisu namijenjena za svakodnevno financiranje novinarskog rada. To znatno otežava rad neprofitnih medija jer umjesto da se bave proizvodnjom sadržaja i istraživačkim pričama, oni dio svojih ionako malih redakcija moraju rasporediti na poslove koji podrazumijevaju projektni menadžment.

94 Strategic lawsuit against public participation (SLAPP) – tužbe kojima je cilj cenzurirati, zastrašiti i ušutkati kritičare opterećujući ih sudskim postupcima <https://anti-slapp.org/what-is-a-slapp>; pristupljeno: 14. 2. 2022.

95 Na uzorku od 78 ispitanika

Kakvi su stavovi novinara u vezi s poštivanjem novinarske etike? Kakva je osobna percepcija novinara o tome u kojoj su mjeri na njih utjecali različiti rizici kojima su izloženi te utjecajne osobe/izvori pritisaka?

Čak 91 posto ispitanika u anketi odgovorilo je kako se slažu s izjavom da bi se novinari uvijek trebali pridržavati profesionalnog etičkog kodeksa, bez obzira na situaciju i kontekst. Rezultati anketnog upitnika i analiza fokus-grupa i intervjua s novinarima pokazuju da uglavnom najviše utjecaja na njih imaju osobna uvjerenja i novinarska etika.

Koliko novinara prijavljuje uredničku cenzuru? Koliko novinara svjedoči da je podleglo autocenzuri zbog straha od gubitka posla ili drugih rizika?

Na pitanje prijavljuju li novinari cenzuru, sudionici na fokus-grupama odgovorili su kako ne znaju kako bi prijavili cenzuru čak i da je dožive ili je ne bi prijavljivali kako ne bi prolazili kroz mučan proces. U pojedinim medijskim kućama bez suglasnosti nadređenih zaposlenici ne smiju javno govoriti o pritiscima koje trpe⁹⁶. Rezultati istraživanja koje je proveo GONG ukazuju na to da je cenzura zastupljena u medijskom prostoru Hrvatske i „da su sve prisutniji mehanizmi unutar redakcijske cenzure“⁹⁷.

Box B6.1

Neprofitni medij H-alter je tijekom nekoliko tjedana u 2021. godini objavio seriju tekstova novinarka Jelene Jindre pod nazivom „Sustav za zaštitu ili zlostavljanje djece?“ u kojima problematizira rad Gordane Buljan Flander, odnosno Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba. H-alteru je „Rješenjem o osiguranju“ izrečena privremena mjera zabrane objavljivanja tekstova o ravnateljici Poliklinike. Odvjetnica Vanja Jurić rekla je kako je ova odluka suda „protivna svim standardima Europskog suda za ljudska prava i demokratskim načelima općenito i otvara vrata svim pravnim i fizičkim osobama, svim državnim dužnosnicima i politi-

čarima i svim državnim i javnim tijelima da u budućnosti traže, a očito je moguće da će i dobiti potvrdu suda za takvo ušutkavanje i cenzuru medijskog izvještavanja o temama od javnog interesa“⁹⁸

B6 Ekonomski položaj novinarki

Rade li novinarka u lošijim radnim uvjetima u odnosu na svoje muške kolege? Zapošljavaju li se putem ugovora o radu jednako često kao i muškarci?

Lošiji položaj novinarki u odnosu na novinare najčešće se ogleda kroz prizmu općenitih stavova koje prema ženama postoje u hrvatskom društvu: „Što je neki posao slabije plaćen i nesigurniji, sve je veća vjerojatnost da će ga obavljati žena.“⁹⁹ Novinarke su češće meta napada i uvreda, a posebice su ugrožene one novinarka koje su vanjske suradnice jer nemaju radna prava, iz čega proizlazi da nemaju pravo na rodiljni dopust, na primjer; takve novinarka prisiljene su raditi tijekom cijele trudnoće i razdoblja predviđenog za rodiljni. Prema statistici Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, u njihovu evidenciju nezaposlenih upisano je 208 novinarki i 84 novinara¹⁰⁰. Novinarke se češće diskriminira na temelju izgleda i dobi pa se tako one češće zamjenjuju mladim kolegicama; jedan je urednik rekao da „dok je on urednik, žena iznad 40 neće biti na ekranu“.¹⁰¹

Zauzimaju li žene vodeća urednička mjesta u redakcijama jednako kao i muškarci? Kolike su njihove plaće u odnosu na plaće muških kolega?

Zakon o radu jamči jednakost plaća između žena i muškaraca. Plaće u medijima najčešće nisu rodno uvjetovane, nego ovise o poziciju koju novinar ili novinarka obnašaju u mediju. U hrvatskom novinarstvu žene najčešće mogu doći do istaknutih pozicija ovisno o tome kako se koja novinarka izbori za svoj položaj u mediju, odnosno redakciji¹⁰².

96 HND i SNH su uoči prosvjeda novinara u ožujku 2019. godine istaknuli svojih osam zahtjeva protiv cenzure, među kojima je jedan bio: „Tražimo ukidanje protuustavnih internih akata u medijskim kućama kojima se novinarima zabranjuje da bez suglasnosti nadređenih javno progovore o pritiscima i ograničavanjima novinarske slobode koje trpe u medijima za koje rade. Takvi interni akti koje jednostrano donose poslodavci suprotni su biti novinarskog poziva i 38. članku Ustava RH kojim se jamči sloboda govora.“ <https://www.hnd.hr/osam-zahtjeva-protiv-cenzure/>; pristupljeno: 21. 1. 2022.

97 <https://gong.hr/2021/12/15/ko-sve-pritisce-novinare-i-novinarke-od-politicara-do-oglasivaca/>; pristupljeno 25. 2. 2022.

98 <https://www.slobodnagovropa.org/a/halter-jindra-zabrana-mediji/31475077.html>; pristupljeno 25. 2. 2022.

99 <https://min-kulture.gov.hr/UserDocImages/arkiva/NAJNOVIJE%20NOVOSTI/izvijestaj%20-%20Radni%20materijal%201%20-%20Rad%20u%20medijima.pdf>; pristupljeno: 17. 2. 2022.

100 <https://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tip/zvijestaj=2%3b>; pristupljeno: 30. 4. 2022.

101 Intervju s Majom Sever <https://www.zeneimediji.hr/maja-sever-diskriminacija-zena-u-medijima-i-nasem-drustvu-ozbiljan-je-problem/>; pristupljeno: 29. 12. 2021.

102 Podaci dobiveni na fokus grupama i putem intervjua održanih za potrebe ovog istraživanja.

Jesu li izloženi posebnim rodno uvjetovanim pritiscima?

Sudionice u fokus-grupi odgovorile su da nisu izložene posebnim rodno uvjetovanim pritiscima, ali novinarkе jesu suočene s rodno uvjetovanim napadima. Postoji trend da iste javne osobe godinama vrijeđaju novinarkе, a među njima su najčešće i najistaknutiji političari. Često je jedini razlog napada ili vrijeđanja novinarki to što su žene¹⁰³.

¹⁰³ <https://faktograf.hr/2020/09/04/novinarke-u-javnom-prostoru/>; pristupljeno: 20. 12. 2021.

C1 Statistika sigurnosti i nekažnjavanja

Tijekom 2021. godine u bazi podataka Regionalne platforme za zagovaranje medijskih sloboda i sigurnosti novinara¹⁰⁴ u Hrvatskoj su registrirana 34 napada na novinare, što je značajan porast u odnosu na 2020. godinu u kojoj je zabilježeno 12 napada.

Broj zabilježenih napada na novinare u 2021. godini¹⁰⁵

Tablica broj registriranih napada na novinare u 2021. na sledećoj strani.

¹⁰⁴ <https://safejournalists.net/hr> pristupljeno: 31.12.2021.

¹⁰⁵ Napadi su detaljnije opisani na platformi safejournalists.net

Kategorije	Broj	Opis
Nefizičke prijetnje i uznemiravanja: nadzor ili praćenje uznemiravanje telefonskim pozivima proizvoljno uznemiravanje od predstavnika sudskih ili upravnih tijela agresivne izjave javnih dužnosnika drugi oblici pritiska koji mogu ugroziti sigurnost novinara u obavljanju svog posla. Ove vrste prijetnji ne uključuju mobbing i nasilničko ponašanje u radnom okruženju.	14	<ul style="list-style-type: none"> – U redakciju Radio Orahovice upao je predsjednik Udruge dragovoljaca Hrvatskih obrambenih snaga, da bi zaprijetio novinaru, uredniku i direktoru Toninu Rađenoviću rekavši mu: „Ti si govno od čovjeka, kada ja dođem na vlast, ti ćeš biti prvi kojeg ću ja smijeniti, ako nemaš novca za tužbu, ja ću ti dati.“ – Uredništvo Faktografa primilo je poruku u kojoj između ostalog piše: „...samo da znate podnijeti cu tužbu vec sutra protiv vas radi cenzure i ograicavanja slobode izrazavanja traziti cu milijunsku odsetu a posjetit cu vas osobno u Zagrebu.“ – Uredništvo Faktografa primilo je poruku u kojoj između ostalog piše: „Ne želim se kuniti, ali ne znaš na šta sam spreman. (...) Ugodno poslijepodne i napušite se kurca svi u redakciji govnoografa. Jeftine ste duše, a vaše podatke imamo.“ – Faktograf je dobio komentare i poruke novinarki: „Imam tvoje fotke i znam tako si, kurvo smrdljiva, ti ćeš koga blokirati.“ Glavnom uredniku: „Govnaru, naići ćeš na mene, pičku Ču ti promijeniti! Budi porezana!“, projektnoj koordinatorici: „Radis protiv naroda. Bez brige upamtit cemo“ i „Oj tuko, znamo bar ko nas blokira, gadna spijunko!!!“, redakciji: „Čitaj fucktografu: Sram vas bilo! Sva imena znamo! Najebali ste jer ste ljude prodali za novac.“ – Mario Živković, zaposlenik zadarske gradske uprave prišao je na ulici novinaru Frani Šariću te ga uz prijetnje vrijeđao i omalovažavao zato što je afirmativno pisao o akcijama cijepjenja na području Zadarske županije. – Hrvatski tjednik objavio je na naslovnici fotografiju srpskog patrijarha Porfirija i portrete 14 intelektualaca (među kojima i novinara) pod naslovom „četnički patrijarh i hrvatski kvislizni“. Novinar Branimir Pofuk izravno se osjetio ugroženim tom naslovnicom, kao i samim tekstom objavljenim unutar novina. – Nakon što je H-alter u objavio seriju tekstova novinarka Jelene Jindre pod naslovom „Sustav za zaštitu ili zlostavljanje djece?“ u kojima problematizira rad Gordane Buljan Flander, odnosno Poliklinike kojoj je na čelu, sudac Andrija Krivak potpisao je rješenje kojim se jednom mediju zabranjuje pisati o određenoj osobi. – Suprug uhićene bivše ministrice obratio se novinaru Dragi Hedlu: „Gospodine Hedl, kako ste? Znam sve o vama, Hedl! Zapalite svijeću za Sisvete.“ – U jednoj od rasprava na Facebooku u komentarima je javno objavljena adresa urednika Faktografa Petra Vidova. – Komentar na Faktografovoj Facebook-stranici: „Ja mislim da ekipu iz Faktografa treba analno pomilovati, u svojstvu širenja točnijih vijesti, odnosno ISTINE koju prezentiraju.“ – Na email Faktografa stigla je sljedeća poruka „Necete uspit necete jer vecina videa je istinita jesi cuja Petre Vidove kad ovo završi a završit ce onda cemo sve bit u nasim rukama Vidove , jedva cekamo a ima nas mnogo placenice , piun od Plenkia.“ – Nenad Bakić je na svom Facebook-profilu grubo napao Faktograf 10. i 11. prosinca iznoseći niz neistinitih tvrdnji i pozivajući svoje pratitelje da podnesu tužbe protiv portala i tako pokrenu organiziran pritisak na ovaj portal. Redakcija Faktografa je nakon toga dobila niz prijetećih poruka. – Jedna je osoba na svom privatnom Facebook-profilu objavila status: „5 članova plaćeničkog faktografa i njihova adresa, zatrpajte im inboks 'prigodnim porukama'!!!!“ (u objavi su linkovi Facebook-profila novinara/ki Faktografa). – Novinar Ivan Kovačić je prvi izvještavao o događajima u Krapinskim Toplicama gdje su se prosvjednici okupljali u znak podrške ocu koji ne želi da mu sin u školi nosi zaštitnu masku. Kovačić je postao meta huškačke kampanje na društvenim mrežama, gdje se danima objavljuje njegovo ime i prezime i broj mobitela te se poziva da ga se uznemirava ne bi li se na njega napravio pritisak.
Prijetnje smrću i fizičkom ugrozom, što može uključivati: prijetnje smrću novinaru, njegovoj obitelji i prijateljima ili novinarskom izvoru; prijetnje nanošenjem teških tjelesnih ozljeda novinaru, njegovoj obitelji i prijateljima ili novinarskom izvoru. Te prijetnje mogu biti: izravne ili putem trećih osoba; putem elektroničke komunikacije ili komunikacije licem u lice; implicitne i eksplicitne.	15	<ul style="list-style-type: none"> – Uredništvo Faktografa je na društvenoj mreži Facebook primilo poruku sljedećeg sadržaja: „Vas treba sve pod giljotinu, stoko lažljiva. Uskoro će doći vrijeme da ćete se skrivati od linča kojeg ste itekako zaslužili.“ – Glavni urednik Faktografa Petar Vidov primio je email sljedećeg sadržaja: „Petre, napisis nam se svima k....pederu prodani. J....te faktograf i Zuckerberg i Gejts i ostala govna. Necete jos dugo! Vi cete da odredjujete sta je istina, a sta ne, govna prodana! Ucestvujes u podrzavanju genocida, picko! Svima vam dolazi kraj...“ – Nakon što je glazbena urednica Radio Rijeke pustila pjesmu Vinka Coce „Kada umrem umotan u bilo“, jednu od popularnih navijačkih pjesama fanova Hajduka iz Splita, a nakon čega se njezin kolega ispričavao zbog pjesme slušateljima, uredništvo Radija Rijeke dobilo je e-mail u kojem se između ostalog kaže: „Čujem li još jednu, samo jednu tovarsku pjesmu koja mi se ne sviđa (da pjeva o maslini, kamenu ili da veliča dalmaciju i one cigane) NAJEBAT ćete. I to gadno. 1 krivi potez, 1 kriva pjesma i cijrila radio Rijeka ide u zrak skupa s redakcijom koja se tada nade u smjeni. Dobro ste pročitali. Ne šalim se, ovo je otvorena prijetnja. Pamet u glavu i ubuduće pazite kakve pjesme puštate jer niste ni svjesni u kakva govna ste se uvalili zbog jedne tovarske glupačetine.“ – Tijekom komemoracije žrtvama stratišta Kevina jama, dvije muške osobe u više su navrata ometale rad novinara, a u jednom trenutku su jednom od novinara rekly: „Što ti imaš pisati, ajde gubi se odavde, hoćeš da te sada bacim dolje u jamu?“ Istej ekipi više osoba unosilo se u lice, vrijeđalo i prijetilo, a za novinare koji nisu bili prisutni govorilo se da ih “treba metnuti pod sač i zasuti žeravom.“

Kategorije	Broj	Opis
		<ul style="list-style-type: none"> – Uredništvo Faktografa na Facebooku je dobilo poruku u kojoj između ostalog piše: „Biće vam srdačan pozdrav svima skupa imamo mi blokirani sve vaše podatke adrese imena i prezimena pa vi dobro razmislite o povratku kući, a noć čuda radi.“ – Novinarki: „Bando četnička, osvetit ću vam se. Slavico Lukić, dogodi se još jednom da me blokiraju na FB, ubit ću te kurvo četnička.“ – Faktografu je putem Facebook-komentara upućena sljedeća poruka: „Nema dokaza da su za smrznuti ljudi koji za svoj posao moraju imati savršeno zdravlje i imaju najstrože kontrole u vezi toga, povezane sa cijepljenjem osim toga da su svi cijepljeni. Recite mi iz jebografa da li vas je nekad strah ići doma kad ste sami? Znete... Moglo bi vas početi biti. Samo kažem.“ – Faktografu je putem Facebook-komentara upućena sljedeća poruka: „Ljigavci ljigavi, toliko ste prozirni i jadni, nema Soros tih para da vam opere te prljave njuske. Doci ce vrijeme kad cete odgovarati za svoj rad. Hint: Causescu je dobro prosao, nije se dugo mucio.“ – Marko Perković Thompson, pjevač, optužio je novinarku Danku Derifaj da je provalila na njegov posjed i prestrašila njegovu djecu, objavio je to na svojoj službenoj stranici na Facebooku, nakon čega su Thompsonovi fanovi u komentaru objave počeli vrijeđati novinarku i prijetili joj. Na portalu Narod.hr danima su objavljivane neistine vezane uz ovaj događaj koje su i dalje crtale metu na novinarki Derifaj. – Nakon objave kolumne „Jebo vas Vukovar“, novinar Boris Dežulović postao je žrtva komentara, u inboxu osobnog profila na Facebooku, a novinara su javno osudili i Ministarstvo branitelja i gradonačelnik Vukovara. Dežulović je do sada dobio stotine prijetnji zbog kolumne, u kojima ga se vrijeđa, gdje se kaže da mu treba oduzeti hrvatsko državljanstvo i protjerati ga iz Hrvatske, navodi se gdje novinar živi te da ga treba ubiti. – Faktograf je putem Instagrama dobio poruku: „Sotone Pokojni ste ubrzo spremaj te se za smrt govna komunistička mater vam kurvetinuuuuuuu jebemmmm.“ – U komentaru na objavu na Facebook-stranici Faktografa napisano je: „Faktograf vas čeka sikira. Cijepanje, a ne cijepljenje.“ – Faktograf je dobio email u kojem je između ostalog pisalo: „Al nemojte mislit da se covid diktatura već pomalo ruši, uskoro neće biti kutka na zemlji di ćete se moć sakrit od nas. A onda počinje pakao za vas!!!“ – U komentaru na objavu na Facebook-stranici Faktografa između ostalog je pisalo: „Pa pobit vas treba“. – Portal Faktograf je na mail dobio poruku u kojoj je između ostalog pisalo: „Koliko imam saznanja, dvoje ljudi iz faktografa se prati u stopu. Morate biti oprezni, ima jako mnogo ljudi koji su bolesni i spremni na sve. Ljudi misle da je to nemoguće ili da ih policija štiti, ali nitko nije nedodirljiv.“
Stvarni napadi na novinare Napadi mogu uključivati stvarnu fizičku ili mentalnu ozljedu, otmicu, upad u dom ili redakciju, oduzimanje opreme, nedozvoljeno zadržavanje novinara, pokušaje likvidacije itd.	3	<ul style="list-style-type: none"> – Novinarku Teu Paponju nakon Zagreb Pridea jedna je djevojka počela vrijeđati i ispred policije ju je udarila šakom u glavu. – Novinar RTL-a Goran Latković napadnut je fizički dok je izvještavao sa skupa protivnika epidemioloških mjera i COVID-potvrda u Zagrebu, 20. studenog. – Novinarki Al Jazeera Nikolini Zavišić skupina prosvjednika istrгла je mikrofon iz ruke usred javljanja uživo s prosvjeda protiv COVID-potvrda.
Ubojstva novinara (u proteklih 15-20 godina) Ubojstvo u unakrsnoj vatri, ubojstvo, ubojstvo u eksploziji bombe, premlaćivanje do smrti itd.	1	<ul style="list-style-type: none"> – Ivo Pukanić smrtno je stradao u eksploziji bombe 23. 10. 2008. nedaleko od uredništva svoje redakcije.
Prijetnje i napadi na medijske institucije, organizacije, medije i udruge novinara. Stvarni napadi na imovinu medija i organizacija, njihovo osoblje, zapljena opreme, agresivne izjave dužnosnika itd. Opis prijetnji i napada može uključivati neke od gore navedenih kategorija.	2	<ul style="list-style-type: none"> – Hrvoje Zovko primio je prijetnje namijenjene mu kao predsjedniku HND-a. – Portal Faktograf.hr je 14. prosinca bio pod hakerskim napadima.

Nefizičke prijetnje u 2021.

Prema podacima iz baze Regionalne platforme, u 2021. godini zabilježeno je 14 nefizičkih prijetnji i uznemiravanja. Velik broj ovih prijetnji dogodio se putem društvenih mreža i emaila, ali se određeni broj dogodio i uživo. Zanimljiv je slučaj novinarkе Jelene Jindre, koja je na portalu H-alter objavila seriju tekstova pod naslovom „Sustav za zaštitu ili zlostavljanje djece?“ u kojima problematizira rad Gordane Buljan Flander, odnosno Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba. Sudac Andrija Krivak potpisao je rješenje kojim se H-alteru „Rješenjem o osiguranju“ izriče privremena mjera zabrane objavljivanja tekstova o ravnateljici Poliklinike. HND smatra da je hrvatsko pravosuđe na ovaj način posegnulo za do sada neviđenom cenzurom „unaprijed“.

Prijetnje smrću i fizičkoj sigurnosti novinara u 2021.

Prijetnje smrću i prijetnje fizičkoj sigurnosti novinara drugi su najučestaliji tip napada na novinare u 2021. godini. Ovakav tip prijetnji može podrazumijevati reference na ubijanje ili nanošenje tjelesnih ozljeda novinarima, prijateljima novinara, njihovim obiteljima ili izvorima. U 2021. godini zabilježeno je 15 ovakvih prijetnji od kojih je jedna bila uživo dok ih se 14 dogodilo nekim tipom elektroničke komunikacije, putem društvenih mreža, mailova ili komentara ispod članaka u medijima. Online-prostor je vrlo plodno tlo za različite oblike napada na novinare. Jedan od primjera ovakvih napada je i napad na novinara Borisa Dežulovića. Nakon objave kolumne pod naslovom „Jebo vas Vukovar“ u kojoj autor problematizira zlostavljanje žrtve Vukovara u političke svrhe, Dežulović je postao žrtva komentara na kolumnu, u inboxu osobnog profila na Facebooku, a novinara su javno osudili i Ministarstvo branitelja i gradonačelnik Vukovara. Dežulović je do sada dobio stotine prijetnji zbog ove kolumne, u kojima ga se vrijeđa, gdje se kaže da mu treba oduzeti hrvatsko državljanstvo i protjerati ga iz Hrvatske, navodi se gdje novinar živi te da ga treba ubiti.

Stvarni napadi na novinare u 2021.

Tijekom 2021. godine zabilježena su tri fizička napada. Novinarka Tea Paponja je nakon održanog Zagreb Pridea primijetila policijska vozila i policajce kako stoje oko skupine mladića i dvije djevojke za koje je od okupljenih čula da su palili LGBT-zastavu. Sa strane je fotografirala događaj kad joj je prišao jedan od mladića u društvu djevojke i rekao: „Zašto fotografiraš moju djevojku, k.....?“ Kad je odgovorila da je novinarka i spomenula paljenje zastave, rekao je da njegova djevojka nije palila zastavu. Nakon toga, ta ju je djevojka počela vrije-

đati i ispred policije je udarila šakom u glavu. RTL-ov novinar Goran Latković napadnut je dok je izvještavao sa skupa protivnika epidemioloških mjera i COVID-potvrda u Zagrebu 20. studenog. Prema informacijama koje je HND dobio od novinara Latkovića, dvije nepoznate osobe napale su ga s leđa te ga dvaput ošamarile, a treća ga je laktom udarila u rebra. Na istom skupu novinarki Al Jazeere Nikolini Zavišić skupina prosvjednika istrigla je mikrofon iz ruke usred javljanja uživo. Ovakva vrsta napada i dalje se najčešće događa na prosvjedima i javnim okupljanjima.

Ubojstva novinara u proteklih 15–20 godina

U Hrvatskoj je zabilježeno jedno ubistvo novinara u proteklih 20 godina. Ivo Pukanić smrtno je stradao u eksploziji bombe 23. 10. 2008. Za počinjeno ubojstvo pravomoćno je osuđeno šestoro ljudi, dok nalogodavci još nisu pronađeni. Godine 2020. pojavili su se novi dokazi koji upućuju na pojedine ljude koji su imali veze s ovim ubojstvom¹⁰⁶ no od tada se ništa značajno nije dogodilo u vezi s ovom istragom.

Prijetnje i napadi na medijske institucije, organizacije, medije i udruge novinara.

Tijekom 2021. godine samo je portal [Faktograf.hr](https://www.faktograf.hr) prijavio 20 registriranih prijetnji. To je do sada najveći broj prijetnji koje nam je jedan medij prijavio te govori o tome da u Hrvatskoj i dalje ne postoji kultura prijavljivanja napada i prijetnji. Iako je osviještenost novinara i medija da napade treba prijaviti i o njima javno govoriti porasla tijekom 2021. godine, ona je i dalje nedovoljna. Online-prijetnje su osobito bile izražene tijekom prateće godine te djeluje kao da napadači najlagodnije koriste elektroničku komunikaciju kao opciju za napade.

Box C1.1

Velik broj od čak 19 prijetnji i jednog hakerskog napada koje je prijavio portal Faktograf u 2021. godini može ukazivati na to da se i drugi mediji suočavaju s istim ili sličnim problemom velikog broja prijetnji koje ne prijavljuju ili zanemaruju. Svi novinari s kojima se provodio razgovor tijekom ovog istraživanja odgovorili su da su najmanje jednom primili prijetnju koju nisu prijavili jer to smatraju dijelom svog posla.

Hrvatsko novinarsko društvo je kao strukovna organizacija tijekom 2021. godine primilo jednu prijetnju upućenu njezinom predsjedniku Hrvoju Zovku, a portal

¹⁰⁶ <https://www.nacional.hr/ekskluzivno-dvanaest-godina-nakon-pogibije-ive-pukanica-iznenada-se-pojavila-audiosnimka-iz-zatvora-koja-ukazuje-na-narucitelje-atentata/>; pristupljeno: 15. 1. 2022.

[Faktograf.hr](https://www.faktograf.hr) je 14. prosinca bio pod hakerskim napadima.

C2 Ponašanje državnih institucija i političkih aktera u vezi sa zaštitom novinara

Postoje li posebne odredbe u zakonima ili drugim mehanizmima usmjerenim na potporu sigurnosti novinara, offline i online? Postoje li dokumenti (protokoli, poslovnici itd.) koje su usvojile državne institucije i koji daju dodatne smjernice vojsci i policiji kako postupati s novinarima?

Hrvatski zakoni nemaju članke koji izriječno štite novinare, ali članak 315.b Kaznenog zakona odnosi se između ostalog i na prisilu prema osobi koja obavlja poslove od javnog interesa, što podrazumijeva i novinare. Policija i vojska nemaju javno objavljene dokumente o postupanju s novinarima u slučaju njihove ugroze. Policija, pak, ima dokument nazvan Smjernice u odnosima s medijima¹⁰⁷.

Postoje li mehanizmi za praćenje i izvještavanje o prijetnjama, uznemiravanju i nasilju prema novinarima? Objavljuju li državne institucije podatke o napadima na novinare i nekažnjavanju?

Ministarstvo pravosuđa i uprave vodi evidenciju o kaznenim predmetima u kojima su okrivljenici novinari, kao i o parničnim postupcima naknade štete. Državno odvjetništvo RH vodi evidenciju o djelima počinjenim na štetu novinara za koja se progon poduzima po službenoj dužnosti.

Jesu li državne institucije prepoznale napade na sigurnost novinara kao kršenje slobode izražavanja i Kaznenog zakona? Daju li Vladini službenici jasne izjave u kojima osuđuju napade na novinare?

Vladini dužnosnici i dalje rijetko u javnosti osuđuju napade na novinare. Ako do takvih osuda i dođe, one se dogode uglavnom nakon pritiska strukovnih novinarskih udruga i druge javnosti. Predsjednik i premijer su i tije-

kom 2021. godine nastavili docirati novinarima, kritizirati ih i napadati pa je tako predsjednik Vlade rekao da mediji pokušavaju zamagliti činjenice¹⁰⁸. Napad premijera na novinare tijekom 2021. godine osudila je u Europska federacija novinara¹⁰⁹. Predsjednik Republike se također u jednoj od svojih izjava osvrnuo na HRT-a rekavši im da su „gori od Yutela“¹¹⁰. Takvo ponašanje prva dva političara u državi nije dobar primjer za ostatak javnosti o tome kako se treba ponašati prema novinarima; tako i onaj mali broj pozitivnih i primjernih reakcija ostaje u sjeni.

Suraduju li državne institucije s novinarskim organizacijama na pitanjima sigurnosti novinara?

Državne institucije suraduju s Hrvatskim novinarskim društvom kada se dogode napadi na novinare. Najbolju suradnju u posljednjih nekoliko godina HND je ostvario s policijom, koja je svaki put reagirala na prijavljene napade i prijetnje novinarima. HND i SND su s predstavnicima MUP-a 2021. godine počeli pregovore koji bi trebali rezultirati definiranjem zajedničkog modela djelovanja kroz smjernice ili protokole, a temeljeno na Preporukama Europske komisije od 16. 9. 2021. o jamčenju zaštite, sigurnosti i jačanja položaja novinara. Dokumentom o zajedničkom djelovanju trebalo bi unaprijediti i formalizirati suradnju kroz definiranje kanala komunikacije i procesa, a koja bi rezultirala boljom zaštitom novinara i prevencijom napada.

Poštuju li državne institucije u slučajevima elektroničkog nadzora slobodu izražavanja i privatnost? Koji je najnoviji slučaj elektroničkog nadzora nad novinarima?

U 2021. godini nije zabilježen slučaj elektroničkog nadzora nad novinarima.

¹⁰⁷ https://mup.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti//SMJERNICE%20MINISTARSTVA%20UNUTARNJIH%20POSLOVA%20U%20ODNOSIMA%20S%20MEDIJIMA%202018_.pdf; pristupljeno: 30. 12. 2021.

¹⁰⁸ <https://www.nacional.hr/premier-novinarima-i-urednicima-davao-upute-kakve-da-naslove-stavljaju/>; pristupljeno: 12. 1. 2022.

¹⁰⁹ <https://hnd.hr/efj-osudio-napad-premijera-plenkovica-na-novinare-i-medije>; pristupljeno: 12. 1. 2022.

¹¹⁰ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/milanovic-zestoko-napao-hrt-vi-ste-gori-od-yutela-sramota-je-ovasto-radite-15070994>; pristupljeno: 12. 1. 2022.

C3 Ponašanje pravosudnog sustava u vezi s prijetnjama i nasiljem nad novinarima

Postoje li posebni odjeli u pravosudnim institucijama posvećeni istragama i kaznenom progonu prijetnji i nasilja nad novinarima?

Unutar Ministarstva pravosuđa i uprave (MPU), Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) te Državnog odvjetništva Republike Hrvatske (DORH), ne postoje posebne jedinice koje se bave isključivo istragama i procesuiranjem prijetnji i djela nasilja nad novinarima.

Pružaju li Državno odvjetništvo i Ministarstvo unutarnjih poslova odgovarajuće resurse za pokrivanje istraga prijetnji i djela nasilja nad novinarima? Istražuju li se istrage zločina protiv novinara, uključujući zastrašivanje i prijetnje, brzo, nepristrano i učinkovito?

Institucije se istragama prijetnji i nasiljem nad novinarima bave u skladu s prioritetima; iz MUP-a kažu da se „kriminalistička istraživanja provode po načelima operativnosti – hitnosti, nepristranosti i legaliteta“¹¹¹. DORH s „kaznenim predmetima formiranima zbog postojanja osnovne sumnje na počinjenje kaznenih djela na štetu novinara postupa žurno, učinkovito i nepristrano“¹¹². MUP je lani evidentirao „15 događaja u vezi s osobama koje obavljaju novinarsku djelatnost. U 10 slučajeva novinarski djelatnici bili su oštećeni kaznenim djelima ‘Prijetnja’ opisano u članku 139. stavku 3 Kaznenog zakona (...) osim navedenih prijetnji, evidentirali smo dva kaznena djela ‘Prisila prema osobi koja obavlja poslove od javnog interesa ili u javnoj službi’ opisano u članku 315.b. Kaznenog zakona. U odnosu na prekršajnu odgovornost obavještavamo da je u tri slučaja utvrđeno da se radi o prekršajima iz Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira.“¹¹³ Najveći dio ovih slučajeva dobio je svoj epilog.

Postoje li mjere zaštite za novinare kada su potrebne kao odgovor na prijetnje njihovoj fizičkoj sigurnosti?

Svaki put kad policija procijeni da je novinaru ugrožena sigurnost, može mu dodijeliti policijsku zaštitu, što je do sada nekoliko puta i učinila¹¹⁴.

Jesu li u slučajevima pravomoćnih presuda sankcije izrečene samo počiniteljima napada ili i poticateljima/nalogodavcima?

U slučajevima koje HND prati od 2014. godine, pravomoćne presude izrečene su samo počiniteljima. Na pit MPU-u o tome jesu li u slučajevima pravomoćnih presuda sankcije izrečene samo počiniteljima ili poticateljima i nalogodavcima, HND je dobio odgovor da „prema članku 39. Kaznenog zakona, svaki supočinitelj i sudionik (poticatelj i pomagač) kažnjava se u skladu sa svojom krivnjom“¹¹⁵.

Organiziraju li institucije odgovarajuće obuke za policiju, tužitelje, odvjetnike i suce o zaštiti novinara i slobode izražavanja? Organiziraju li te treninge u suradnji s novinarskim udrugama?

Tijekom 2021. godine Ministarstvo kulture i medija osnovalo je Stručnu radnu skupinu radi oblikovanja politike suzbijanja SLAPP-a u kojoj je okupilo predstavnike novinara i nakladnika, strukovnih novinarskih udruga, Pravosudne akademije, Hrvatske odvjetničke komore, akademske zajednice te Ministarstva kulture i medija i Ministarstva pravosuđa i uprave¹¹⁶. Ideja je da se kroz zajednički dijalog razmijene iskustva i znanja te da se predstavnici svih ovih organizacija i institucija educiraju, što bi trebalo rezultirati učinkovitim načinom za zaustavljanje pokretanja SLAPP-a, a samim time i na neki način zaštititi i slobodu izražavanja novinara. Pravosudna akademija je posljednjih nekoliko godina organizirala edukacije na temu odnosa s medijima, slobode govora i govora mržnje, na kojima su između ostalog sudjelovali i pravosudni dužnosnici, predstavnici elektroničkih i pisanih medija i odvjetnici te suci; državni odvjetnici također

111 Odgovor MUP-a na pitanja vezana uz istraživanje, zaprimljen 21. 1. 2022.

112 Odgovor DORH-a na pitanja vezana uz istraživanje, zaprimljen 17. 1. 2022.

113 Odgovor MUP-a na pitanja vezana uz istraživanje, zaprimljen 17.1.2022.

114 Dušan Mljiuš, Gordan Malić i Domagoj Margetić samo su neki od novinara koji su u posljednjih 15 godina imali policijsku zaštitu.

115 Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18 i 126/19) propisuje definiciju počinitelja i supočinitelja kaznenog djela, ali i institut sudioničtva (poticanje i pomaganje), koji omogućava sankcioniranje sudionika, odnosno poticatelja ili pomagača, pod uvjetima propisanim istim zakonom.

116 <https://min-kulture.gov.hr/naslovna-blokovi/izdvojeno/izdvojena-lijevo/mediji-16434/strucna-radna-skupina-za-oblikovanje-politike-suzbijanja-slapp-tuzbi/22216> pristupljeno 22. 1. 2022.

su sudjelovali u edukaciji na temu slobode govora¹¹⁷. Edukacija policijskih službenika organizira se svake godine¹¹⁸ i jedan dio obuke odnosi se na članak 315.b Kaznenog zakona, odnosno prisilu osobe koja obavlja poslove od javnog interesa. Edukacija Pravosudne akademije i policije ne provode se u suradnji s Hrvatskim novinarskim društvom.

Box C3.2

Istraživački novinar Dušan Miljuš pretučen je bejzbojskim palicama prije 12 godina ispred zgrade u kojoj živi u Zagrebu. Kako Miljuš navodi, 2010. godine u akciji „Šok 3“ tijekom potrage za počiniteljima uhićeno je mnogo osoba. Istraga se vodila protiv Gorana Vidovića, Đorđa Vuletića i Darka Dakića, ali je nakon šestomjesečne istrage Odvjetništvo odustalo od podizanja optužnice zbog nepostojanja dovoljno dokaza, a predmet je vraćen PU zagrebačkoj radi pronalazjenja dokaza o počiniteljima i naručitelju. Slučaj premlaćivanja Dušana Miljuša iz 2008. godine još nije došao do faze suđenja.

¹¹⁷ Na HND-ov upit Ministarstvu pravosuđa i uprave o edukacijama koje provode Ministarstvo je odgovorilo dopisom i dalo podatke.

¹¹⁸ Na upit Ministarstvu unutarnjih poslova o tome organiziraju li se obuke za policiju u vezi sa zaštitom slobode izražavanja i zaštitom novinara, MUP je odgovorio: „Obavještavamo Vas da se edukacija policijskih službenika na temu kaznenih djela protiv života i tijela iz Glave deset Kaznenog zakona, kaznena djela protiv osobne slobode iz Glave trinaest Kaznenog zakona i kaznena djela protiv javnog reda iz Glave trideset Kaznenog zakona provodi svake godine.“

Tablica: Kronika sudskih procesa gdje su oštećenici novinari

Godina	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Slučaj					
1. Fizički napad na novinarku Živanu Šušak Živković (12. 4. 2020.)				1. 6. 2020. – Općinsko državno odvjetništvo u Splitu podiglo je optužnicu.	Tijekom 2021. zakazano je prvo ročište za 24. 1. 2022.
2. Napad na novinarku Slobodne Dalmacije Andreu Topić (23. 1. 2020.)				22. 7. 2020. – Općinsko državno odvjetništvo u Splitu podiglo je optužnicu protiv četvorice muškaraca.	
3. Prijetnje smrću novinaru televizije N1 Ivanu Žadi (20. 10. 2018.)			5. 6. 2019. – Općinski sud u Virovitici donio je nepravomoćnu presudu protiv Ivana Đakića na zatvorsku kaznu od 11 mjeseci uz rok kušnje od tri godine. Žalilo se Državno odvjetništvo i Ivan Đakić 13. 11. 2019. – Županijski sud u Karlovcu donio je pravomoćnu presudu protiv Ivana Đakića za dva kaznena djela: protiv osobne slobode, prijetnje iz članka 139. stavak 2 i 3 Kaznenog zakona, te za kazneno djelo protiv javnog reda, javnim poticanjem na nasilje i mržnju iz članka 325. stavak 1 Kaznenog zakona.		
4. Fizički napad na novinara Hrvoja Bajla (24. 6. 2018.)		18. 7. 2018. – Općinsko državno odvjetništvo u Zadru podiglo je optužnicu protiv Jakova Suraća.	22. 3. 2019. – Općinski sud u Zadru donio nepravomoćnu presudu protiv Jakova Suraća.	22. 1. 2020. – Županijski sud u Bjelovaru donio pravomoćnu presudu kojom je Jakov Surać proglašen krivim i osuđen na 10 mjeseci bezuvjetnog zatvora.	
5. Fizički napad na ekipu Nove TV – emisije Provjereno: reporterku Emu Branicu, snimatelja Alana Novaka i asistenta snimatelja Gorana Jaganjca. (16. 9. 2017.)	17. 9. 2017. – Općinsko državno odvjetništvo u Bjelovaru ispitalo 35-godišnjaka i predložilo sudu istražni zatvor, što je sud prihvatio.	1. 3. 2018. – Na Općinskom sudu u Bjelovaru donesena je nepravomoćna presuda protiv Nenada Šainovića i njegove majke Ane Šainović zbog prijetnji i napada na novinarsku ekipu.	10. 2018. – Sud je donio pravomoćnu presudu.		

Zaključci

Iako je sloboda izražavanja i informiranja u Hrvatskoj zajamčena Ustavom i zakonima, učinkovitost njihove primjene je i dalje upitna. Novinari nerijetko moraju pokretati mehanizme žalbe kako bi došli do informacija od tijela Javne uprave. Tijekom 2021. donešeni su novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima i novi Zakon o elektroničkim medijima pa se učinkovitost njihove primjene može komentirati tek u narednom izvještajnom razdoblju. U Hrvatskoj ne postoji objedinjeni registar medija, novinari ne moraju biti licencirani, a za pokretanje elektroničkih medija također nisu potrebne dozvole niti licence. Vijeće za elektroničke medije jedino je regulatorno tijelo u Hrvatskoj i na izbor njegovih članova vladajuća većina ima veliki utjecaj. Oglašavanje je uređeno zakonima no u Hrvatskoj nema jasnih i pravednih kriterija za distribuciju državnih oglasa medijima i čini se da se pojedinim medijima znatno više pogoduje u odnosu na druge. Problem netransparentnosti financiranja medija državnim sredstvima najbolje se uočava na lokalnoj i regionalnoj razini. Javni servis je formalno neovisan, ali se uprava bira saborskom većinom što za rezultat često ima politička imenovanja. Odredbe o kleveti i uvredi stroge su, javni dužnosnici ih često koriste, a nerijetko služe kao osveta za novinarsko izvještavanje. Tužbe protiv medija i novinara i dalje predstavljaju veliki pritisak, često su politički motivirane, a sporovi na sudovima traju dugo. Novinari najčešće nemaju problema oko izvještavanja iz institucija čiji je rad definiran kao javan. Iako je udruživanje u novinarsko udruženje i sindikat slobodno, pojedini vlasnici medija takav vid udruživanja shvaćaju kao pobunu ili prosvjed.

Radni uvjeti novinara ovise o tome jesu li zaposleni ili rade kao honorarni suradnici te o veličini i vrsti medija u kojem rade. Ozbiljni mediji uglavnom imaju medijske statute no za neprovođenje odredaba statuta ne postoje sankcije te to ostavlja prostora za kršenje mnogih pravila. Vlasnici pojedinih medija i menadžeri nerijetko vrše pritiske na svoje zaposlenike što se negativno odražava na njihov rad. Glavni ravnatelj Hrvatske radiotelevizije uhićen je sredinom 2021. zbog sumnji na korupciju; njegovo uhićenje nije imalo veze s poslovanjem HRT-a, ali je on kao glavni ravnatelj javnog medijskog servisa trgovalao utjecajem; nakon tog uhićenja izabran je novi glavni ravnatelj. Mali i neprofitni mediji i dalje su najugroženiji u Hrvatskoj; sredstava za njihovo financiranje ima, ali se ta sredstva dodjeljuju projektno, pa se najčešće male redakcije moraju više posvetiti projektnom menadžmentu nego kreiranju samog novinarskog sadržaja kako bi zadovoljili formu. I dalje veliki problem predstavljaju autocenzura i cenzura koja je, čini se, zastupljena u medijskom prostoru Hrvatske.

Broj napada na novinare se tijekom 2021. godine znatno povećao u odnosu na 2020. godinu. U 2021. zabilježeno je 34 napada, od kojih je 14 nefizičkih prijetnji i uznemiravanja, 15 prijetnji smrću i prijetnji fizičkoj sigurnosti novinara, 3 fizička napada i 2 prijetnje i napada na medije i udruge novinara. Pored ovih oblika napada, u Hrvatskoj i dalje buja trend „elegantnih“ napada na novinare sudskim tužbama kako bi ih se zastrašilo, financijski iscrpilo, demotiviralo ali i diskreditiralo. Čini se da su novinari postali svjesniji važnosti prijavljivanja napada, te je tako samo jedan medij prijavio 20 napada u 2021., ali i dalje veliki broj prijetnji ostaje neprijavljen. Online-prijetnje su osobito bile izražene tijekom prethodne godine te djeluje kao da napadači najlagodnije koriste elektroničku komunikaciju kao opciju za napade. Institucijama je tijekom 2021. prijavljeno 17 napada od kojih ni jedan nije dobio sudski epilog.

Institucije moraju pokazati volju i spremnost da rade na poboljšanju stanja u novinarstvu u Hrvatskoj i sudjelovati u razbijanju fame da su novinari neprijatelji institucija i politike. Novinarstvo je važan čimbenik svake demokracije i zbog toga institucije moraju primjenjivati dobre prakse odnosa i komunikacije s novinarima. Za poboljšanje stanja u novinarstvu potrebno je prije svega promijeniti stav prema novinarima da su oni krivi za sve loše u društvu, kako bi mogli nastaviti raditi svoj posao bez straha i u javnom interesu. Slab socioekonomski položaj novinara, naročito u malim i neprofitnim medijima, može utjecati na sadržaj i količinu proizvedenog novinarskog sadržaja, a samim time i na kvalitetu novinarstva u Hrvatskoj. U Hrvatskoj i dalje ne postoji kultura prijavljivanja napada i prijetnji. Iako je osviještenost novinara i medija da napade treba prijaviti i o njima javno govoriti porasla tijekom 2021. godine, ona je i dalje nedovoljna. Novinarske udruge moraju nastaviti javno ukazivati na probleme u novinarstvu i raditi pritisak na institucije ka-

ko bi poboljšale svoj stav prema novinarima te da bi sami novinari bili zaštićeniji.

Preporuke

- Precizno definirati pojam i zanimanje „novinar“ kako bi se uskladilo sa suvremenim oblicima novinarstva i načinima izvođenja novinarskog posla.
- Napraviti objedinjeni registar medija.
- Provesti istraživanje o ukupnom broju novinara u Hrvatskoj i uspostaviti mehanizam za praćenje tog broja.
- Oformiti Fond za financiranje medija.
- Osigurati bolju transparentnost dodjele sredstava lokalnih samouprava lokalnim medijima i zaštititi te medije od utjecaja lokalnih moćnika.
- Dekriminalizirati odredbe klevete i uvrede u Kaznenom zakonu.
- Osigurati bolji radno-pravni status slobodnih novinara.
- Ohrabriti novinare da udruživanjem u Hrvatsko novinarsko društvo i Sindikat novinara hrvatske jačaju svoj položaj profesionalaca.
- Potaknuti institucije da donesu interne upute o postupanju s novinarima.
- Potaknuti dužnosnike i čelnike institucija da otvoreno, jasno i nediskriminatorno osuđuju svaki napad na novinara kako bi ukazali na to da se u Hrvatskoj napadi ne toleriraju; potaknuti ih i da se suzdrže od izjava koje mogu dovesti do ugroze sigurnosti novinara.
- Potaknuti institucije da brže procesuiraju slučajeve koji se tiču napada na novinare.
- Osigurati suradnju sudstva s novinarima kako bi suci bili upućeniji u problematiku rada novinara.
- Ohrabriti novinare da prijavljuju prijetnje i napade.
- Osmisliti i uspostaviti mehanizam za sustavno praćenje i izdvajanje SLAPP-tužbi kako bi se detaljnije mogao utvrditi način za njihovo smanjivanje i suzbijanje.

